

เสียวอ่อนหวานสาหัส

การประยุกต์ใช้ประเพณีผูกเสียว: มุมมองใหม่ในการดูแลผู้ป่วยเบาหวาน

นางศิริมา โคตตาแสง
โรงพยาบาลหนองกุงศรี
อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์

บทนำ

ปัญหาความเจ็บป่วยในปัจจุบันได้เกิดการเปลี่ยนผ่านทางระบาดวิทยา (epidemiological transition) จากโรคติดต่อมาเป็นโรคเรื้อรัง จำเป็นต้องใช้วิธีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและวิธีดำเนินชีวิตเป็นมาตรการเฝ้าระวังที่สำคัญ โรคเรื้อรังเป็นภาพตัวแทนของความน่ากลัวที่เกิดขึ้นในโลกยุคใหม่ที่กำลังท้าทายอำนาจของระบบการแพทย์ที่ยังไม่สามารถรักษาอาการเจ็บป่วยเรื้อรังได้หายขาดเหมือนกับโรคเฉียบพลันในอดีต และต้องใช้เวลาในการรักษายาวนานขึ้น มีอาการเป็นๆ หายๆ คาดการณ์ไม่ได้ว่าความเจ็บป่วยเรื้อรังจะบรรเทาหรือทรุดหนัก ผู้ป่วยจึงเกิดความกังวลและแสวงหาวิธีการรักษาตลอดเวลาเพื่อหลีกเลี่ยงจากอาการทรมาณของโรคเรื้อรัง และเสียค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมากเพื่อใช้ในการรักษาและฟื้นฟูสุขภาพ (โกมาตร และคณะ 2550: 129)

โรคเบาหวาน เป็นโรคเรื้อรังที่เป็นปัญหาสาธารณสุขส่งผลกระทบต่อทั้งสุขภาพ เศรษฐกิจและสังคมของประเทศเป็นอย่างมาก ในสถานการณ์ปัจจุบันรัฐมีความพยายามในการกำหนดนโยบายให้หน่วยงานทางด้านสาธารณสุขมีการค้นหากลุ่มเสี่ยงต่อโรคเบาหวานและพยายามลดภาวะแทรกซ้อนในผู้ป่วยเบาหวานลง จึงทำให้บุคลากรสาธารณสุขที่มีความถนัดหา รูปแบบการทำงานแนวใหม่ที่เรียกว่า “นวัตกรรม” ได้พยายามดึงหรือลาก “วัฒนธรรมประเพณี หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น” มาเป็นเครื่องมือในการดูแลผู้ป่วยโรคเรื้อรัง

แนวคิดกลุ่มช่วยเหลือตนเอง (self help group) ซึ่งมีรากฐานความคิดมาจากวัฒนธรรมตะวันตกโดยมีแนวคิดว่าการเข้าร่วมกลุ่มกิจกรรมช่วยเหลือตนเองจะทำให้ผู้ป่วยได้ร่วมกันหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความคิดเห็นและมีผู้ป่วยเบาหวานผู้ มีประสบการณ์ในการดูแลตนเองเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม ทำให้ผู้ป่วยมีแรงจูงใจให้ตนเองมีการปรับตัวเพื่อจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองเพิ่มความสามารถในการดูแลตนเองช่วยลดความบกพร่องในการดูแลตนเองได้ดีกว่าการสอนตามปกติ (เกสรี 2539)

ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ประยุกต์งานของเกสรี เลิศประไพ มาผนวกกับกับวัฒนธรรม ประเพณีหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้เกิดโครงการ “เสี้ยวอ่อนหวานसानสุข” โดยการนำ วัฒนธรรม “เสี้ยว” ซึ่งเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวอีสานมาประยุกต์ใช้ในการดูแลผู้ป่วย เบาหวาน เพื่อหารูปแบบการดูแลผู้ป่วยเบาหวานที่มีประสิทธิภาพสอดคล้องกับวิถีชีวิตและ สังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่นของชาวอีสาน

โครงการนี้มีเป้าหมายที่จะใช้ “คู่เสี้ยว” ในการดูแลซึ่งกันและกันเพื่อลด ภาวะแทรกซ้อนต่างๆ และเสริมสร้างสัมพันธภาพอันดีระหว่างสมาชิกในกลุ่มด้วยการมีส่วนร่วม ในการแก้ปัญหาของสมาชิกในกลุ่ม เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือผู้อื่นโดยมิใช่เป็นเพียงผู้รับฝ่าย เดียว ซึ่งสมาชิกที่เข้าร่วมในกลุ่มมาด้วยความสมัครใจและปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่มเกิดจาก ความไว้วางใจส่วนความรู้สึกรักของสมาชิกภายในกลุ่มเปรียบเสมือนคนที่ลงเรือลำเดียวกัน กิจกรรมภายในกลุ่มจะช่วยส่งเสริมให้สมาชิกได้ช่วยเหลือตนเอง มีทางเลือกในการตัดสินใจ แก้ไขปัญหา พร้อมทั้งมีเจตคติที่ดีสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่พึงประสงค์และสร้างความรู้สึกรัก มีคุณค่าในตนเองและต่อสังคม

บทความนี้นำเสนอผ่านประวัติของผู้ป่วยเบาหวานในหมู่บ้านอีสานแห่งหนึ่ง ที่เข้า ร่วมโครงการ “เสี้ยวอ่อนหวานसानสุข” โดยแสดงให้เห็นว่า การนำแนวคิดกลุ่มช่วยเหลือตนเอง มาประยุกต์ใช้ร่วมกับประเพณีผูกเสี้ยวเพื่อให้เกิดการดูแลตนเอง ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และสังคมนั้น ถึงแม้จะไม่ใช่ไปตามความคาดหวังของบุคคลกรสาธารณสุข เนื่องจากการ ละเลยรากฐานทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ชุมชน แต่ผลของโครงการทำให้บุคลากร สาธารณสุขมีสัมพันธภาพที่ดีกับชุมชน

ในการนำเสนอบทความนี้ได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ส่วน โดย **ส่วนที่หนึ่ง** ว่าด้วย เรื่อง “แรกเริ่มก่อนเป็นโครงการ : เสี้ยวอ่อนหวานसानสุข” แสดงให้เห็นความเป็นมาของ โครงการ ความสำคัญของประเด็นที่ศึกษา วิธีการศึกษา วัตถุประสงค์ของบทความและพิธีกรรม ผูกเสี้ยวในโรงพยาบาลรวมถึงพิธีการในชุมชน **ส่วนที่สอง** ว่าด้วยบริบทชุมชน:บริบทเสี้ยว เฮลปีกรูปแสดงให้เห็นประวัติศาสตร์ชุมชนและความเป็นมาของประเพณีเสี้ยวพร้อมด้วยเสี้ยว เบาหวาน: บุรณาการจากคนทำงานชุมชน ผูกให้เห็นประวัติชีวิตของคู่เสี้ยว สองรูปแบบ คือ คู่ เสี้ยวดั้งเดิม และคู่เสี้ยวเบาหวาน **ส่วนที่สาม** เป็นการทบทวนแนวคิดและวิเคราะห์เกี่ยวกับ กลุ่มช่วยเหลือตนเอง วัฒนธรรมเสี้ยว และประเพณีประดิษฐ์ และ**ส่วนสุดท้าย** บทสรุป แสดง ให้เห็นว่า การนำประเพณีผูกเสี้ยวมาประยุกต์ใช้ในการดูแลผู้ป่วยเบาหวานในระดับชุมชน สามารถสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้ป่วยและชุมชน ซึ่งจะส่งผลดีต่อสุขภาวะและการทำงาน สุขภาพชุมชน

ส่วนที่หนึ่ง

แรกเริ่มก่อนเป็นโครงการ: เสียวอ่อนหวานสาสุข

ฉันปฏิบัติงานในศูนย์สุขภาพชุมชนที่มีพื้นที่รับผิดชอบอยู่ 13 หมู่บ้านประชากร 8,000 กว่าคน ปัญหาสาธารณสุข 5 อันดับแรกในพื้นที่ หนึ่งไม่พ้นจากปัญหาโรคเบาหวานซึ่งฉันคิดว่าคงคล้ายคลึงกับพื้นที่อื่นๆ

ราวกลางปีงบประมาณ 2549 สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (เขตพื้นที่) สาขาสกลนคร มีหนังสือเวียนถึงหน่วยงานในสังกัดแจ้งให้รับทราบถึงการสนับสนุนงบประมาณแก่หน่วยงานที่มีความสนใจเสนอโครงการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ ฉันเป็นบุคลากรสาธารณสุขคนหนึ่งที่มีความสนใจในการเรียนรู้กับองค์กรภายนอกและในปีที่ผ่านมา มาหน่วยงานฉันก็เคยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรดังกล่าว จึงเป็นแรงบันดาลใจให้ลองจัดทำโครงการจนกระทั่งผ่านการพิจารณาและได้รับงบประมาณมาจัดทำโครงการในผู้ป่วยเบาหวาน

จากการสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลผู้ป่วยเบาหวานในเขตรับผิดชอบ ซึ่งมีผู้ป่วยเบาหวานทั้งหมด 181 คน พบมีภาวะแทรกซ้อนจำนวน 21 ราย คิดเป็นร้อยละ 11.6 และข้อมูลจากการติดตามเยี่ยมที่บ้านในกลุ่มที่มีภาวะแทรกซ้อนของหมู่บ้านที่มีผู้ป่วยเบาหวานมากที่สุดแห่งหนึ่ง พบว่า สาเหตุที่ทำให้ผู้ป่วยมีภาวะแทรกซ้อนใน 3 อันดับแรก คือ เครียดจากการที่ต้องอาศัยอยู่เพียงลำพังเพราะถูกไปทำงานต่างจังหวัด ตามด้วยการออกกำลังกายไม่สม่ำเสมอ และสุดท้ายการรับประทานอาหารที่ไม่เหมาะสมกับโรค อาทิ ชอบรับประทานอาหารรสจัด และรับประทานข้าวกับผลไม้รสหวาน เช่น มะม่วง มะขามหวาน กล้วย เป็นต้น ส่วนสาเหตุอื่นร่วมด้วย อาทิ การลดยาเบาหวานด้วยตนเอง รับประทานยาไม่ตรงเวลา ยืมยาเบาหวานจากผู้ป่วยในกลุ่ม การรวมกลุ่มเล่นการพนัน ไม่มีความรู้เรื่องการดูแลเท้า เป็นต้น

นอกจากนั้นจากการประเมินตนเองในคลินิกเบาหวาน พบปัญหาการดูแลผู้ป่วยยังไม่เป็นระบบที่ชัดเจนและต่อเนื่อง โดยมีสาเหตุมาจากขาดการทำงานเป็นทีมรวมถึงการไม่นำศักยภาพของชุมชนหรือองค์กรท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ ส่วนผลการคัดกรองค้นหาผู้ป่วยเบาหวานและความดันโลหิตสูงในปี 2549 พบว่าประชากรกลุ่มเสี่ยงได้รับการคัดกรองร้อยละ 88.12 และพบผู้ป่วยเบาหวานรายใหม่ร้อยละ 5.3

จากข้อมูลที่พบประกอบกับนโยบายการดูแลผู้ป่วยเบาหวานในปัจจุบันยึดหลัก 3 C. คือ **Class, Club & Camp** ผูกกับประสบการณ์ในการดูแลผู้ป่วยที่ผ่านมา ในการดำเนินงานในรูปแบบกลุ่มช่วยเหลือตนเอง (self help group) จึงทำให้เกิดจินตนาการในการที่จะนำประเพณีท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในการทำงานซึ่งประเพณีของชาวอีสานที่คนส่วนใหญ่คุ้นเคยได้แก่ “ประเพณีผูกเสี่ยว”

ก่อนนำประเพณีมาใช้ฉันได้ไปปรึกษาเรื่องประเพณีจากคุณตาท่านหนึ่ง ซึ่งได้คำตอบมาในทิศทางสนับสนุน แต่ฉันไม่ได้ศึกษาเจาะลึกลงไปในเรื่องละเอียดของประเพณีและจากการที่ฉันเป็นคนอีสานมาโดยกำเนิดซึ่งเคยได้ยินได้เห็นมาบ้างว่าเสียเป็นสัมพันธภาพอีกรูปแบบหนึ่งที่คนส่วนใหญ่ยอมรับนำมาใช้เป็นแนวปฏิบัติในเชิงสังคมคอยให้กำลังใจซึ่งกันและกันพร้อมทั้งช่วยเหลือเกื้อกูลเสริมสร้างให้เกิดความรักความสามัคคีในหมู่คณะ จากแนวคิดและหลักการดังกล่าว จึงเป็นที่มาของโครงการ “เสียอ่อนหวานสาสุข”

โครงการเสียอ่อนหวานสาสุขซึ่งจัดทำในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์หลักต้องการลดภาวะแทรกซ้อนของผู้ป่วยเบาหวานโดยใช้สัมพันธภาพแบบเสียเป็นแนวปฏิบัติในการดูแลและให้กำลังใจซึ่งกันและกันรวมถึงมีวัตถุประสงค์รอง คือ การใช้ประโยชน์จากผังเครือญาติ (Genogram) ในการเฝ้าระวังและค้นหาผู้ป่วยรายใหม่ตั้งแต่ระยะเริ่มแรก โดยเปิดพื้นที่นำร่องโครงการนี้ในหมู่บ้านที่มีผู้ป่วยเบาหวานมากที่สุดหมู่บ้านหนึ่งในเขตพื้นที่รับผิดชอบ

กิจกรรมที่ดำเนินการมีทั้งเชิงรุกและเชิงรับ โดย กิจกรรมเชิงรุก จะเน้นการจัดอบรมให้มี “หมอหวานอาสา” โดยชุมชนคัดเลือกมา 5 คนเข้ารับการอบรมหลักสูตร 2 วันซึ่งมีบุคลากรทีมสหสาขาวิชาชีพโรงพยาบาลเป็นผู้สอน โดยมีเนื้อหา เกี่ยวกับการคัดกรองค้นหาผู้ป่วยโรคเบาหวาน การเจาะเลือดเบาหวาน การให้คำปรึกษาเกี่ยวกับโรคเบาหวานที่ประชาชนควรรู้ การเยี่ยมผู้ป่วยแบบบูรณาการและการรายงานผลการปฏิบัติงาน หลังจากทีมหมอหวานอาสาผ่านการอบรมแล้วจะมีการรณรงค์คัดกรองค้นหาผู้ป่วยในชุมชน 1 ครั้งต่อปี และพิจารณาให้คำตอบแทนในการเจาะเลือดที่ปลายนิ้วรายละ 5 บาท ส่วนคำตอบแทนการเยี่ยมบ้านรายละ 20 บาท

ส่วนกิจกรรมเชิงรับนั้น ได้มีการจัดประชุมทีมก่อนเริ่มดำเนินการหลังจากนั้นได้ประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนรับทราบผ่านเวทีการประชุม อสม.ซึ่งจัดให้มีการประชุมเป็นประจำทุกเดือนอยู่แล้ว โดยตามโครงการจะเริ่มดำเนินการช่วงต้นปีงบประมาณ 2550 แต่เนื่องจากต้องการเตรียมความพร้อมก่อนเริ่มดำเนินการจึงได้จัดทำบุญเลี้ยงพระร่วมกับการทำพิธีขึ้นบ้านใหม่ (ขึ้นอาคารทำการหลังใหม่) ซึ่งอาคารแห่งนี้จะใช้เป็นสถานที่ให้บริการคลินิกโรคเบาหวานโดยเฉพาะ โดยได้เชิญผู้สูงอายุ องค์กรท้องถิ่น และ อสม.รวมถึงผู้นำชุมชนมาร่วมพิธีพร้อมกันในช่วงปลายปีงบประมาณ 2549และในวันนั้นเราได้ถือโอกาสนำเสนอผลการดำเนินงานผ่านสื่อในรูปแบบวีซีดีและจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนกับผู้มาร่วมงานได้รับการตอบรับในโครงการที่จะดำเนินการเป็นอย่างดี

เริ่มเข้าสู่ปีงบประมาณใหม่ฉันได้เปลี่ยนแปลงวิธีดำเนินการโดยใช้ข้อมูลที่มีอยู่วางแผนให้ผู้ป่วยที่อยู่บ้านเดียวกันมารับบริการพร้อมกันโดยคลินิกนี้จะเปิดบริการตั้งแต่ 6 โมงเช้า ซึ่งมีทีมหมอหวานอาสาช่วยวันละ 3 คน และเปิดให้บริการ 3 เดือนต่อครั้ง เราจะพยายามไม่นัดผู้ป่วยมารับบริการในช่วงต้นเดือนและปลายเดือนเนื่องจากในช่วงนี้จะมีการประชุมและจัดทำรายงานเป็นส่วนใหญ่

การบริการในคลินิกจะแบ่งผู้รับบริการออกเป็น 3 กลุ่ม ตามระดับน้ำตาลในกระแสเลือดในวันนั้นๆ โดย**กลุ่มแรก**จะเป็นกลุ่มที่มีน้ำตาลในกระแสเลือดระหว่าง 70-140 mg% กลุ่มนี้จะออกกำลังกายตามวิธีชุมชน เช่น การเหยียบกะลา ถูซี่ดัดตน ฟ้อนเซิ้งหมอลำ **กลุ่มที่สอง**จะมีค่าน้ำตาลในกระแสเลือดระหว่าง 141-199 mg% และ**กลุ่มสุดท้าย**จะเป็นกลุ่มที่มีน้ำตาลในกระแสเลือดอยู่ในเกณฑ์ <70 mg% หรือ >200 mg% โดยเนื้อหาของทั้งสองกลุ่มหลังนี้จะเน้นกิจกรรม**กลุ่มช่วยเหลือตนเอง** ซึ่งตัวฉันจะพยายามเข้าร่วมกลุ่มสุดท้ายมากที่สุด ยกเว้นวันนั้นติดราชการหรือมีธุระจึงจะมีทีมงานปฏิบัติการแทน

แนวนโยบาย 3 C ถูกแปลงสู่การปฏิบัติในแบบฉบับ โดย **Club** ได้จัดตั้ง “ชมรมคนอ่อนหวาน” โดยสมาชิกทุกคนที่มารับบริการคลินิกจะเป็นสมาชิกโดยตำแหน่งพร้อมกันนี้จัดให้มี “งานวันรวมโคตรเบาหวาน” 1 ครั้งต่อปี ซึ่งตั้งแต่เริ่มเข้าโครงการได้ให้ผู้ป่วยเบาหวานเลือก “คู่เสี่ยว” กันเองภายใต้เงื่อนไขอยู่ในคุ้มเดียวกันก่อนแล้วจึงมาผูกเสี่ยวกันในงานวันรวมโคตรเบาหวานร่วมกับชุมชน

ส่วน **Camp** ได้บูรณาการเข้ากับ “นโยบายเมืองไทยแข็งแรง” โดยจัดอบรมแก่ผู้ป่วยและญาติซึ่งเนื้อหาหลักสูตร 2 วันจะยึดหลักแนวคิดหมู่บ้านจัดการสุขภาพ ซึ่งมีผู้เข้ารับการอบรมประมาณ 100 คน ส่วนการเยี่ยมติดตามผู้ป่วยในชุมชนจะเยี่ยมผู้ป่วยทุกราย ในรายที่มีภาวะแทรกซ้อนจะมีทีมสหสาขาวิชาชีพลงเยี่ยมติดตามในชุมชน ซึ่งโครงการนี้ได้ดำเนินการในระหว่างตุลาคม 2549 มีนาคม 2550 โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (เขตพื้นที่) สาขาสกลนคร เป็นจำนวนเงิน 110,930 บาท งบประมาณที่ได้รับการจัดสรรในครั้งนี้ทำการเบิกจ่ายในเดือนมิถุนายนค่าอาหารและอาหารว่างผู้เข้ารับการอบรมค่าตอบแทน ค่าของชำร่วยผู้ป่วยเบาหวานและที่สำคัญโครงการนี้สนับสนุนงบประมาณอาหารเข้าให้แก่ผู้ป่วยที่นั่งนวดอาหารหลังจากตรวจเลือดเสร็จได้มานั่งร่วมรับประทานอาหารด้วยกันก่อนทำกิจกรรมกลุ่ม

การดำเนินงานในช่วงไตรมาสแรก มีประเด็นที่ต้องเรียนรู้หลายเรื่องโดยเฉพาะการเจาะเลือดหลังรับประทานอาหาร (postprandial) ซึ่งผู้อำนวยการต้องการให้ทดลองดู พอผลเลือดออกมาผู้ป่วยส่วนมากไม่พอใจ ฉะนั้นในฐานะผู้จัดการโครงการได้พยายามหาแนวทางที่ทุกฝ่ายพึงพอใจมากที่สุดและได้มาลงเอยโดยแนวทางใช้วิธีการงดน้ำงดอาหารหลังเที่ยงคืนและเวลามาถึงคลินิกให้เจาะเลือดก่อน หลังจากเจาะเลือดเสร็จจะทานผลไม้ร่อนท้องเมื่อทุกคนเจาะเลือดเสร็จจึงรับประทานอาหารร่วมกัน และขณะรับประทานอาหารเจ้าหน้าที่จะเข้ามาพูดคุยแลกเปลี่ยนโดยใช้อาหารในวันนั้นเป็น “สื่อการสอน” ไปในตัว อาหารจะวางแผนเมนูเป็นรายเดือน และพยายามให้เป็นอาหารพื้นบ้านที่มีในฤดูกาลนั้นๆ และพยายามสร้างความเข้าใจโดยจะให้ผู้ป่วยเห็นความสำคัญของการปฏิบัติตัวจะพยายามใช้คำว่า “ลดปริมาณลง” จะหลีกเลี่ยงคำว่า “ห้ามกิน” โดยเฉพาะอาหารรสหวาน มัน เค็มที่ผู้ป่วยเบาหวานควรตระหนัก หลังจากรับประทานอาหารเสร็จจึงจะเข้ากลุ่มทำกิจกรรมจนถึงเวลาเก้าโมงเช้ากว่าๆ ก็จะมีการตรวจรักษาและรับยารวมถึงวันนัดครั้งต่อไปจึงค่อยกลับบ้าน การบริการรูปแบบนี้ยังคงใช้มาจนถึงปัจจุบัน

เริ่มต้นความเป็นเสี้ยว: พิธีกรรมในโรงพยาบาล

หลังจากผู้ป่วยเบาหวานได้เลือกคู่เสี้ยวมาแล้วประมาณ 3 เดือนเจ้าหน้าที่ศูนย์สุขภาพชุมชนได้จัดให้มีพิธีผูกเสี้ยวขึ้นในโรงพยาบาล **หนองกุงศรี** พิธีผูกเสี้ยวเบาหวานจัดที่บริเวณลานเอนกประสงค์ของโรงพยาบาลซึ่งตั้งอยู่ในเขตชุมชนหนองกุงศรี โดยบริเวณแห่งนี้จะมีต้นไม้ร่มครึ้ม เย็นสบาย พื้นลาดด้วยซีเมนต์ เป็นลานกว้าง และด้านข้างลาน จะมีห่อพระของโรงพยาบาลตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตก (เมื่อเราหันหน้าไปทางทิศเหนือ) และบริเวณรอบๆ ลานแห่งนี้จะมีสวนหย่อมที่ดูแล้วเป็นการจัดอย่างลงตัวซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่รับทราบว่าเป็นบริเวณแห่งนี้จะเป็นที่จัดงานต่างๆ ของโรงพยาบาล อาทิเช่น งานทำบุญเลี้ยงพระ งานสงกรานต์

การจัดงานผูกเสี้ยวเบาหวานในครั้งนี้ เจ้าหน้าที่ได้ไปสอบถามจากผู้สูงอายุในชุมชนเกี่ยวกับรูปแบบการจัดงานในพิธีผูกเสี้ยว จึงจัดให้มีพิธีบายศรีสู่ขวัญ โดยมีตาจ๋ามาเป็นประธาน ส่วน **พานบายศรี** ชุมชนเป็นคนจัดหามา การผูกเสี้ยวเริ่มจากคู่เสี้ยวที่ผู้ป่วยเบาหวานเลือกคู่กันเองพร้อมกับแขกที่มาร่วมงาน ประกอบด้วย ชมรมผู้สูงอายุ ชมรม อสม.¹ ผู้นำชุมชน สมาชิกเทศบาล ผู้อำนวยการโรงเรียน บุคลากรจากโรงพยาบาลใกล้เคียง 1 แห่ง ผู้อำนวยการโรงพยาบาลและทีมงาน พร้อมด้วยญาติผู้ป่วย ได้มาพร้อมกันราว 300 คน

¹ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

ทุกคนที่เข้าร่วมในพิธีจะนั่งบนเสื่อโดยมีหมอสวดมนต์นั่งหันหน้าไปทางทิศเหนือ นั่งอยู่ตรงกลางพร้อมกับมีพานบายศรีตั้งอยู่ตรงหน้า ส่วนคู่เสี่ยวจะนั่งอยู่ข้างในสุด ล้อมรอบด้วยกลุ่มผู้สูงอายุ วงถัดมาจะเป็นผู้อำนวยการโรงพยาบาลและคณะ นั่งกระจายสลับกับแขกที่มาร่วมงาน ส่วนวงนอกสุดจะเป็นกลุ่ม อสม .ทุกคนที่เข้าร่วมพิธีในวันนั้นจะอยู่ในวงล้อมของสายสิญจน์

หญิงชราคนหนึ่งซึ่งมีตำแหน่งเป็นประธานชมรมผู้สูงอายุหมู่บ้านแห่งหนึ่ง กล่าวผ่านไมโครโฟนขณะทำพิธีว่า “ให้รักแพงกันเด้อ ให้เบิ่งแรงกันเด้อ”² ทุกคนที่มาร่วมงานในวันนั้น มีสีหน้ายิ้มแย้มแจ่มใสและได้ยินเสียงหัวเราะดังสลับเป็นระยะๆ รับเมื่อผู้สูงอายุอีกคนกล่าวเรียกขวัญ

หลังจากหมอสวดมนต์ทำพิธีเสร็จสิ้น ก็ทำการผูกคู่เสี่ยวเพื่อเป็นสิริมงคล หลังจากนั้นจึงแยกย้ายช่วยกันผูกแขนแขกที่มาร่วมงาน ส่วนแขกบางคนและผู้ป่วยเบาหวานก็ได้ผูกแขนผู้อำนวยการและทีมงานพร้อมกับให้คำอวยพรกลับมาเช่นกัน

ฉันสังเกตเห็นผู้ป่วยบางคนมีนัยน์ตาแดงๆ และมีน้ำตาคลอเบ้าทั้งสองข้าง ขณะมีคนผูกแขนให้ ส่วนตัวฉันมีความรู้สึกตื้นตันใจเหมือนมีอะไรบางอย่างเข้ามาในร่างกาย ทำให้ฉันมีแรงเพิ่มขึ้นและรู้สึกขอบคุณที่แขนทั้งสองข้าง พิธีผูกเสี่ยวเสร็จสิ้นทันเวลาถวายภัตตาหารเพลพอดี ซึ่งเป็นศรัทธาที่ทางคณะกรรมการจัดงานมีมตินิมนต์พระจำนวน 9 รูป จาก 4 วัด เมื่อพระฉันภัตตาหารเสร็จได้ให้พรและประพรมน้ำมนต์แก่ผู้มาร่วมงาน หลังจากส่งพระกลับวัดเรียบร้อยแล้ว ทุกคนที่มาร่วมงานรวมถึงเจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาล ได้มาร่วมรับประทานอาหารกลางวันด้วยกัน โดยเจ้าหน้าที่ได้นั่งกระจายสลับกับแขกและผู้ป่วยเบาหวาน ถึงกับทำให้ผู้ป่วยเบาหวานท่านหนึ่งพูดว่า

“พิธีบายศรีสู่ขวัญผูกเสี่ยวเบาหวานในมือนี้อือว่าหมอเพิ่นนับถือเฮา เพิ่นให้เกียรติเฮา เพิ่นบ่ถือเหยื่อถือโต กินเข้าเพิ่นกะนั่งกินน้ำ เฮ็ดจั่งสี่จั่งแม่นดีหลาย”³

ขณะรับประทานอาหารมีการแสดงศิลปพื้นบ้านหมอลำเรื่องต่อกลอน จากผู้ใหญ่บ้านและหมอแคนประจำตัวจากหมู่บ้านอีกตำบลหนึ่ง แรกๆ มีคนออกไปร่วมฟ้อนรำ 2-3 คน หลังจากรับประทานอาหารเสร็จจึงมีคนมากขึ้น บางคนไม่ได้ออกไปฟ้อนรำก็ไปสอย⁴

² ให้รักกันและดูแลกัน

³ พิธีบายศรีสู่ขวัญผูกเสี่ยวในวันนี้อือว่าหมอเป็นการนับถือและให้เกียรติผู้ป่วย หมอไม่ถือเนื้อถือตัว ทานข้าวก็นั่งทานด้วยกัน ทำอย่างนี้ดีมาก ๆ เลย

⁴ สอยเป็นวัฒนธรรมอีสานอย่างหนึ่งหมายถึงคำกล่าวถ้อยคำตลกหรือเสียดสี เพื่อให้ขบขันแทรกกระหว่างที่หมอลำจบกลอน

ราวบ่ายโมงกว่าๆ การละเล่นของกลุ่มผู้ป่วยเบาหวานและกลุ่มผู้สูงอายุก็ยุติลง จึงได้ทำการมอบของชำร่วยแก่ผู้ป่วยเบาหวานและผู้สูงอายุ โดยของชำร่วยได้รับการสนับสนุนจากพ่อค้าในตลาด ผู้อำนวยการโรงพยาบาลและเจ้าหน้าที่ โรงพยาบาลสนับสนุนยาสามัญประจำบ้าน ส่วนงบดำเนินการอื่นๆ ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (เขตพื้นที่) สาขาสกลนคร โดยผู้มอบรางวัลเป็นแขกที่มาร่วมงานจึงทำให้บรรยากาศอบอุ่นและเป็นกัลยาณมิตร หลังจากมอบของชำร่วยเสร็จ คนส่วนใหญ่ก็เริ่มทยอยกลับบ้านและในวันนั้นงานก็สิ้นสุดลงเวลาประมาณบ่ายสามโมง

พิธีการในชุมชน

หลังจากมีพิธีผูกเสี่ยวมาแล้วประมาณเดือนเศษ ในตอนเย็นๆ หลังเลิกงาน ขณะที่ฉันได้ลงเยี่ยมติดตามคู่เสี่ยว ในวันนั้นประธาน**ชมรมคนอ่อนหวาน** ซึ่งก็คือผู้ใหญ่บ้านนั่นเอง ได้พูดชักชวนฉันจัดรวมกลุ่มเบาหวานให้มาทานข้าวร่วมกัน โดยมีการชื้อบอกล้างสถานที่บ้านประธานชมรมคนอ่อนหวานโดยชมรมคนอ่อนหวานก่อตั้งพร้อมๆ กันกับคลินิกเบาหวานซึ่งมีผู้ใหญ่บ้าน(นายสน) ได้ป่วยเป็นเบาหวานและเป็นสมาชิกของชมรมนี้พร้อมได้บริจาคเงินสมทบกองทุนเป็นคนแรกด้วยจำนวนเงิน 1,000 บาท

ในบ่ายวันหนึ่งฉันและทีมงานร่วมกับสมาชิกชมรมคนอ่อนหวานราว 20 คน พร้อมด้วยชาวบ้านอีก 10 คน ซึ่งประกอบไปด้วย อสม. และผู้สูงอายุได้มาร่วมกันตามมติที่ประชุม ซึ่งมีการจัดประชุมในวันที่สมาชิกไปตรวจที่คลินิกเดือนที่ผ่านมา การประชุมในวันนั้นเลือกสถานที่บริเวณบ้านประธาน โดยมีเหตุผลหลักเพราะอยู่กึ่งกลางของหมู่บ้าน และกิจกรรมในวันนั้นหลังจากที่ฉันได้พูดคุยถึงการปฏิบัติตัวและถามถึงสารทุกข์สุกดิบของผู้ป่วยเบาหวานแล้ว ก็มีการมอบของชำร่วยให้ผู้ร่วมประชุมทุกคน โดยฉันมอบให้ผู้ใหญ่บ้านเป็นคนแรก ส่วนคนอื่นๆ ไปจะได้รับจากมือผู้ใหญ่บ้านแทน

ฉันสังเกตเห็นทุกคนมีรอยยิ้มบนใบหน้า หลังจากได้รับผ้าเช็ดตัวขนาดกลางสีสวยสดคนละผืน เมื่อมอบของชำร่วยเสร็จพวกเราก็ใช้เวลาทานอาหารร่วมกัน ซึ่งอาหารในวันนั้นทุกคนต่างคัดสรรอาหารพื้นบ้านที่อร่อยสุดๆ มาให้เพื่อนๆ ทานสารพัดอย่าง จนแทบจะทานไม่ไหว ไม่ไหว ถึงแม้เราจะมีความสุขกับอาหารรสชาติที่แสนจะอร่อย แต่มีคนหนึ่งที่ฉันถามถึง “วันนี้ไม่เห็นคู่เสี่ยวของยายถินมา??” ทุกคนตอบฉันแทบเป็นเสียงเดียวกันว่า “สามียายลุนป่วย” หลังจากทุกคนอิมหน้าสำราญต่างคนต่างก็แยกย้ายลากันกลับบ้าน

ส่วนที่สอง

บริบทชุมชน: บริบทเสี้ยวเฮลปี้กรุป

ชุมชนหนองกุ้งศรีแห่งนี้ตั้งมาราว 100 ปี แต่ฉันมีโอกาสนับสมาชิกชุมชนแห่งนี้ทั้งในรูปแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการมาประมาณ 5 ปี ฉันทราบประวัติหมู่บ้านนี้ผ่านคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่หลายคนในหมู่บ้านรวมถึงชายหญิงชราคู่หนึ่งซึ่งท่านทั้งสองมีอายุราว 80 ปีกว่าๆ โดยท่านทั้งสองเล่าว่าชนกลุ่มแรกที่มาก่อตั้งบ้านนั้นประกอบด้วย 3 ครอบครัวโดยมีครอบครัวของพ่อใหญ่จารย์พันธ์และครอบครัวแม่ใหญ่ตุ้ยศรีโนย ซึ่งเป็นคนมาจากอำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคามได้เดินทางมาพักกับญาติเพื่อรอหาทำเลที่เหมาะสมในการทำมาหากิน ในช่วงนั้นครอบครัวพ่อใหญ่จารย์พรมย้ายมาจากอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคามได้เดินทางมาเพื่อหาทำเลที่เหมาะสมเช่นกันและได้มาพบกับครอบครัวทั้งสองต่างฝ่ายต่างเล่าความเป็นไปเป็นมาให้กันและกันฟัง พ่อใหญ่จารย์พรมและพ่อใหญ่จารย์พันธ์ จึงผูกกันเป็นเสี้ยวเหยเกยฮัก

หญิงชราที่เล่าให้ฟังไม่สามารถจำรายละเอียดได้ว่า การได้มาซึ่งความเป็นเสี้ยวของ ท่านทั้งสองนั้นเป็นอย่างไรเพราะท่านรับทราบมาจากคำบอกเล่าของคุณตา (พ่อใหญ่จารย์พรม) มาอีกทีและตัวหญิงชราคนนี้มีนามว่า ยายคำปุ่น ยายเล่าว่ายายเป็นเด็กหญิงคนแรกที่เกิดในหมู่บ้านนี้ (ปัจจุบันยังมีชีวิต) พ่อโตมาหน่อยยายจะเห็นภาพทั้งพ่อใหญ่จารย์พรมและพ่อใหญ่จารย์พันธ์ไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตสัตว์ใดๆ ทั้งสิ้น แต่จะรับประทานเมื่อมีคนประกอบอาหารเรียบร้อยแล้ว ท่านทั้งสองจะเป็นคนซื้อสัตว์เมื่อตอนตั้งบ้านเรือนใหม่ๆ ท่านจะเคารพผีปูตายเป็นอย่างมาก และได้ัญเชิญผีปูตามาสถิต ณ สถานที่บริเวณศาลเจ้าปู่กุ้งศรีในปัจจุบันซึ่งตั้งอยู่บริเวณหลังวัดสว่างกุ้งศรี

ศาลเจ้าปู่กุ้งศรีชาวบ้านในละแวกนี้ให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างยิ่งเชื่อกันว่า ศักดิ์สิทธิ์ อำเภอนองกุ้งศรีจึงได้จัดงานบวงสรวงเจ้าปู่กุ้งศรีเป็นงานประจำของอำเภอโดยจัดในช่วงเดือนมกราคมของทุกปี เป็นเวลานานมาแล้ว 3 ปี

ความคุ้นเคยกับชุมชนนี้เกิดจากฉันและทีมงานได้มีโอกาสไปร่วมงานกับชาวบ้านในการประดับประดารถขบวนแห่งานลอยกระทงประจำปี และหลังจากนั้นก็ได้อีกไปร่วมงานขบวนแห่บั้งไฟของชุมชน งานแต่ง งานบุญแจกข้าว รวมถึงการทำบุญที่วัดตามประเพณีบุญสิบสองเดือนบ้างประปราย ส่วนงานในหน้าที่มีปีหนึ่งใช้เลือดออกกระบาดที่ทีมงานของเราจึงมีโอกาสได้ร่วมงานกับชุมชนและได้เห็นศักยภาพชุมชนเวลาที่ผู้ใหญ่บ้านประกาศทางหอกระจายข่าวให้มาประชุมตอนเย็น จะมีประมาณไม่เกินสิบกว่าคน นอกจากนั้นก็จะเป็นการลงเยี่ยมติดตามผู้ป่วยในชุมชนหรือบางวันในตอนเย็นๆ ฉันก็ปั่นจักรยานไปซื้อกับข้าวที่ร้านขายของในชุมชน

หรือไปเดินกะลาที่ศูนย์เรียนรู้จึงทำให้ฉันได้สัมผัสชีวิตและเรื่องราวของคนในชุมชนรวมถึงชีวิตของผู้ป่วยเบาหวานไปในตัว

ครุคนหนึ่งที่มาอาศัยในหมู่บ้านนี้มาประมาณ 20 ปี พูดให้ฉันฟังว่า “เล่น กิน นอน หมู่บ้านนี้พี่ขอเวาซะเถาะ”⁵ ในโอกาสที่ฉันได้ไปร่วมจัดเตรียมสถานที่ต้อนรับเทศกาลสงกรานต์ในปีที่ผ่านมา

หลังจากมีพิธีผูกเสี่ยวในโรงพยาบาล มาแล้วประมาณเดือนเศษ ในตอนเย็นๆ หลังเลิกงาน ขณะที่ฉันได้ลงเยี่ยมติดตามคู่เสี่ยว ฉันได้ยินนายสนพูดถึงความขัดแย้งในหมู่บ้านว่า

“ผมรู้สึกเบื่อหน่ายกับการเป็นผู้ใหญ่บ้านในหมู่บ้านนี้ ตั้งแต่เป็นผู้ใหญ่บ้านสมัยแรกแบ่งเป็น 2 กัก ปัจจุบันแบ่งเป็น 4 กัก ที่พอจะพูดรู้เรื่องหน่อยมีกลุ่มผู้สูงอายุและผู้ป่วยเบาหวาน”

ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันมีนามว่า สห เป็นคนต่างถิ่นที่มาเป็นเขยหมู่บ้านนี้ และได้เป็นผู้ใหญ่บ้าน สมัยที่ 2 นายสนคบหากับเมียแก่ร้านทองในตลาด การลงสมัครในสมัยหลังสุด นายสนชนะคู่แข่ง ซึ่งเป็นอดีตผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และประธาน อสม.ซึ่งได้อันดับสอง โดยได้คะแนนมากกว่าเพียง 3 คะแนน

การเลือกตั้งผู้ใหญ่ในสมัยนี้ก่อให้เกิดความขัดแย้งในชุมชนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะญาติของประธาน อสม. มีบางส่วนไม่ยากใจให้ลงในสมัยนี้ โดยไปสนับสนุนฝ่ายผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แต่พอถึงวันเลือกตั้งนายสนซึ่งมีประสบการณ์มากกว่าจึงเป็นฝ่ายชนะ หลังการเลือกตั้งคนที่หันหลังให้กับชุมชนและญาติเป็นภรรยาของประธาน อสม. และตัวประธาน อสม. ก็ไม่อาจมองหน้ากับผู้ช่วยผู้ใหญ่ได้ดีเช่นเดิม ส่วนผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันก็มีกลุ่มผู้ใหญ่บ้านเก่า ที่ไม่พอใจในพฤติกรรมจึงไม่ได้รับความร่วมมือจากลูกบ้านดีเท่าที่ควร

หมู่บ้านหนองกุงศรี แห่งนี้อยู่ห่างจากโรงพยาบาลประมาณ 1 กิโลเมตร มีจำนวน 138 ครัวเรือน ประชากร 680 คน ชาย 334 คน หญิง 346 คน โดยมีกลุ่มผู้สูงอายุ จำนวน 103 คน และผู้ป่วยเบาหวานจำนวน 26 คน ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีจำนวนผู้ป่วยเบาหวานสูงสุดในเขตรับผิดชอบ เป็นหมู่บ้านในเขตเทศบาลตำบล แต่ลักษณะของการปลูกบ้านเรือนถ้าตามเส้นทางถนนลาดยาง ส่วนใหญ่จะเป็นบ้านไม้สองชั้นรั้วบ้านทำด้วยไม้ไผ่ ซึ่งการปลูกบ้านจะปลูกตามสองข้างทางในแนวเหนือใต้ ส่วนภายในหมู่บ้านจะปลูกบ้านตามความยาวถนนลาดยางในแนวตะวันออก-ตก ลักษณะบ้านบางช่วงเป็นบ้านสองชั้นรั้วคอนกรีตรอบขอบชิด ตรงบริเวณใจกลางของหมู่บ้านจะเป็นบ้านคอนกรีตชั้นเดียวซึ่งมีลักษณะการฉาบที่ไม่ละเอียดปลูกติดกัน

⁵ ขอพูดเถาะ

อย่างไม่เป็นระเบียบเสียส่วนใหญ่ บางช่วงมีน้ำคร่ำไหลตามข้างถนนคอนกรีต บางช่วงเป็นป่ากล้วยและจะมีป่าไผ่ติดทุ่งนาด้านทิศเหนือของหมู่บ้าน ไม่ปรากฏเห็นท่อระบายน้ำและสถานที่แห่งนี้แม้แต่คนต่างหมู่บ้านที่อยู่แคว่งไฟและไฮโลต่างรู้ดี ซึ่งทำให้สถานที่แห่งนี้เป็นที่รู้จักยิ่งขึ้นเพราะคนที่คุมบ่อนนี้เป็นผู้ใหญ่บ้านพร้อมกับปล่อยเงินกู้หรือรับจำนำรถมอเตอร์ไซด์หรือทองในอัตราคิดดอกเบี้ยร้อยละ 10 ต่อเดือน

ความเป็นมาเสี้ยว: เสี้ยวในชุมชนหนองกุงศรี

การผูกเสี้ยวจัดว่าเป็นประเพณีอันดีงามของชาวไทย ซึ่งมีมานานนับศตวรรษ คำว่า “เสี้ยว” หมายความว่า การเป็นมิตรแท้ เพื่อนแท้ มีความซื่อสัตย์สุจริตและจริงใจต่อกัน สามารถตายแทนกันได้ เมื่อได้ผูกเสี้ยวกันแล้วคู่เสี้ยวจะมีความผูกพันซึ่งกันและกันทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและอื่นๆ ความผูกพันอันนี้จะแผ่ขยายไปถึงเครือญาติของทั้งสองฝ่ายด้วย การผูกเสี้ยวมีแทบทุกภาคของประเทศไทย เช่น ชาวไทยภาคเหนือมีประเพณีความผูกพันกันทางชีวิตจิตใจ เรียกว่า “เสี้ยว” ชาวไทยภาคใต้ก็เช่นกันหากครอบครัวใดมีความสนิทสนมกลมเกลียวภรรยา กำลังตั้งครรภ์ก็เคยมีประเพณีให้ทารกในครรภ์เป็นเกลอกันตั้งแต่อยู่ในครรภ์แม่ ถ้าคลอดออกมาต่างเพศกันก็มักจะได้แต่งงานกัน ถ้าเป็นเพศเดียวกันก็มีฐานะเป็นเกลอกันหรือผู้ที่เกิดในปีเดียวกัน มีอารมณ์จิตใจคล้ายกันก็จะเป็นเกลอกัน (วิไลวัจน์ และวิจิต 2526)

การผูกเสี้ยวประเพณีของพี่น้องภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่สืบทอดกันมา ปรากฏหลักฐานในหนังสือที่ถือได้ว่าเป็นวรรณคดีของภาคตะวันออกเฉียงเหนือหลายเรื่องเช่น เรื่องรามเกียรติ์ตอนพญาคูขี้หอมถึงเสี้ยว เป็นกลอนว่า อันว่าปีตาพระ พ่อพญาภายพูนฮ้อยว่า จักไปหาเจ้า “สหายแพงผู้เป็นเสี้ยว” และในเรื่องผาแดงนางไอ่ตอน สองพญานาคแบ่งเมืองกันปกครองและให้สัญญาต่อกันเป็นกลอนว่า “สองก็ฮักขอดมันเหมือนฮวมเคหัง การครองคุณเสี้ยวสหายหลายชั้น จงได้ขอด มันหมายฮวมไมตรี เพื่อจักเป็นใจเดียวกันปล่อยมายม้าง” (อุดม 2540)

เสี้ยวในทางพระศาสนาแยกเป็นสองจำพวกคือ เสี้ยวดีเรียกสมุมิตร และเสี้ยวชั่วเรียกบาปมิตร อีสานก็แยกเสี้ยวออกเป็นสองจำพวกคือเสี้ยวดีและเสี้ยวชั่ว

การปฏิบัติในการผูกเสี้ยว เดิมเป็นประเพณีระหว่างบุคคลและบุคคลหรือระหว่างครอบครัวกับครอบครัวคือพ่อ แม่ หรือญาติผู้ใหญ่ (ผู้เฒ่า ผู้แก่) เมื่อเห็นบุตรหลานของตนมีลักษณะ ผิพรรณ นิสัยใจคอ หรือมีความสนิทชิดชอบกับบุตรหลานของอีกฝ่ายก็จะทาบทามขอผูกเป็นเสี้ยวกันตอนทาบทามนี้เรียกว่า “แฮกเสี้ยว”

การแฮกเสี้ยว เสี้ยวมีทั้งดีและชั่วดังที่กล่าวมาแล้ว ดังนั้นการที่จะเอาใครมาเป็นเสี้ยวจะต้องคัดเลือกเสียก่อน การคัดเลือกนี้เองเราเรียกว่า “แฮก” ถ้าเลือกดีก็ได้ดี ถ้าเลือกไม่ดีก็ได้ไม่ดี เกณฑ์ในการนำมาคัดเลือกเสี้ยวมีดังนี้ รูปร่างคล้ายคลึงกัน ความคิดจิตใจคล้ายคลึงกัน มีอายุไล่เลี่ยกัน และมีเพศเดียวกัน

หลังจากแยกเสียวเรียบร้อยและตกลงเป็นเสียวกันก็จะผูกกันเป็นเสียวโดยใช้ด้ายขาว ผูกข้อมือของแต่ละคน เพื่อให้เป็นสิริมงคลคู่เสียวยิ่งขึ้น บางแห่งก่อนจะผูกแขนเสียวก็จัดพิธีสู่ขวัญบายศรีคู่เสียวเสียวก่อน ตอนใช้ด้ายผูกแขนนี้เรียกว่า “ผูกเสียว”

การผูกเสียว เมื่อเลือกคนที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันได้แล้ว ก็จะผูกกันเป็นเสียว การผูกก็คือการมัดให้เข้ากันอย่างแน่นแฟ้นไม่ได้จืดจางห่างเหินกัน การผูกเสียวจะทำเป็นพิธีใหญ่โตหรือเล็กก็ได้คือถ้าทำเป็นพิธีเล็กผู้ที่จะเป็นเสียวกันจับมือกันแล้วกล่าวคำสวดขออนุญาตว่า ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไปเราทั้งสองจะเป็นเสียวกัน จะรักจะแพงกัน จะไปมาหาสู่กัน จะร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน จะช่วยเหลือเกื้อกูลอุดหนุนกันตลอดจนวันตาย แต่ถ้าทำพิธีใหญ่ก็เชิญญาติพี่น้องทั้งสองฝ่ายมาตั้งพานบายศรีสู่ขวัญผูกข้อต่อแขน

เมื่อสิ้นสุดพิธีผูกเสียวพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือให้อวาท ให้ศีลให้พร อบรมสั่งสอนให้คู่เสียวรักกันนับถือกันตลอดพ่อแม่พี่น้องและวงศ์ญาติของกันและกันให้การช่วยเหลือเกื้อกูลกันไปต่อนี้เรียกว่า “ขอตเสียว” หลังจากนั้นก็เลี้ยงข้าวปลาอาหารกัน ตามธรรมเนียมสมควรแก่ฐานะานุรูป

ในสมัยโบราณคนอีสานหรือคนชุมชนหนองสูงศรีนิยมผูกเสียว ถ้าไปพบไปเห็นคนที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ไม่ว่าจะอยู่ไกลหรืออยู่ใกล้ก็จะผูกคนคนนั้นให้เป็นเสียวโดยจะเป็นเสียวของตนหรือของลูกหลานก็ตาม ถ้าบ้านใดเมืองใดอุดมสมบูรณ์ไปด้วยข้าวปลานาเกลือ คนโบราณก็มักจะผูกเสียวบ้านนั้นเมืองนั้นไว้เวลาที่มีความจำเป็นอยากจะได้สิ่งของมาใช้ ก็จะไปซื้อไปหาเอาที่บ้านเสียว อาหารการกินก็ไม่ต้องเตรียมไป ไปกินไปพักพาอาศัยที่บ้านของเสียว นับเป็นความสุขความสะดวกสบายอย่างยิ่ง

คนโบราณอีสานจึงสอนลูกไว้ว่า “ให้เจ้าบ้านเฮือ⁶ ไว้หลายลำแฮท่า ให้เจ้าหมาเช่า⁷ ไว้ เต็มบ้านทั่วเมือง” ซึ่งก็หมายความว่า ท่านสอนให้ผูกเสียวไว้ทุกบ้านทุกเมืองนั่นเอง

ในประวัติศาสตร์บ้านหนองสูงศรีทำให้ทราบว่า หลังยุคสมัยเสียวระหว่างพ่อใหญ่จารย์พรมและพ่อใหญ่จารย์พันแล้ว ยังมีการถ่ายทอดตกมาถึงยุคลูกสาวของพ่อใหญ่จารย์พรม ซึ่งมีนามว่า สาวสี

สาวสีเป็นสาวสวยประจำหมู่บ้านนี้เป็นที่หมายปองของชายหนุ่มในละแวกนี้ในสมัยนั้น ชื่อบ้านหนองสูงศรีได้มาจากว่าบริเวณตั้งบ้านจะมีต้นสูง (ต้นรัง) เกิดรอบๆ บริเวณหนองน้ำ เวลาหนุ่มต่างบ้านมาจีบสาวหนุ่มๆ มักจะบอกต่อๆ กันว่าให้ไป บ้านหนองสูง-สาวสี กร่อนมาเป็นบ้านหนองสูงศรีตั้งแต่เมื่อใดไม่มีใครทราบ

⁶ เรือ

⁷ แซ่ข้าว

จากการเป็นลูกสาวคนที่มีฐานะดีและเป็นที่ยอมรับของคนหนึ่งของหมู่บ้าน สาวสีไปเยี่ยมญาติต่างหมู่บ้านจึงได้ไปผูกเสี่ยวกับหญิงสาวคนหนึ่งมีนามว่า สาวกว้าง สาวกว้างเป็นคนมีฐานะอยู่ต่างตำบลทั้งสองจะไปมาหาสู่กันในงานบุญอาทิเช่น งานบุญผแล งานบุญบั้งไฟ งานกฐิน เวลาไปเยี่ยมเสี่ยวจะมีของฝากของต้อนรับที่มีในฤดูกาลนั้นๆเช่น น้ำอ้อย พักทอง หัวหอม เสี่ยวจะต้อนรับขับสู้ด้วยอาหารพื้นบ้าน ส่วนมากจะเป็นขนมจีนและเหล้าสาโท

คนสมัยก่อนเป็นเสี่ยวกันได้โดยไม่เลือกชั้นวรรณะแล้วแต่ความพึงพอใจของทั้งสองฝ่าย แต่ส่วนมากคนต่างบ้านต่างเมืองผ่านมามักจะมาผูกเสี่ยวกับคนที่มีฐานะและเป็นที่ยอมรับของหมู่บ้าน ซึ่งคำบอกเล่านี้เป็นคำพูดของคุณตาด้วง โดยในวันหนึ่งฉันพบคุณตาท่านนี้ด้วยความบังเอิญ

ฉันอาจจะมีความโชคดีที่ได้พบกับคุณตาท่านนี้โดยไม่คาดคิดมาก่อน คุณตามีอายุราว 70 ปีกว่าๆ แต่ท่าทางคุณตายังดูแคล่วคล่อง โดยในวันนั้นในช่วงบ่ายๆ วันหยุดสุดสัปดาห์วันหนึ่ง ขณะที่ฉันกำลังขี่จักรยานเพื่อไปเยี่ยมคุณยายคำปุ่น ฉันเห็นผู้ชายคนหนึ่งรูปร่างค่อนข้างเตี้ย สวมแว่นตา สะพายย่ามสีดำ ในมือถือไม้ไผ่สองชิ้นเคาะเสียงดัง” ก๊อก ก๊อก” กำลังเดินอยู่ข้างถนนกลางหมู่บ้าน จึงเป็นจุดสนใจให้ฉันเข้าไปทักทายคุณตาท่านนั้นพร้อมเชื้อเชิญท่านเข้าไปนั่งบริเวณใต้ร่มมะม่วง ซึ่งมีม้าหินอ่อนตั้งอยู่บริเวณหน้าร้านขายของชำร้านหนึ่งภายในหมู่บ้าน

จากการพูดคุยซักถามทำให้ฉันทราบว่าคุณตาเป็นหมอดู สาเหตุที่ใช้ไม้ไผ่เคาะกันนั้นเป็นการให้สัญญาณให้คนหันมาสนใจ แต่ส่วนมากคนจะรู้จักคุณตาท่านนี้ในฐานะ “หมอดูแม่น” และในวันนั้นขณะที่ฉันกำลังพูดคุยกับคุณตาท่านนั้นอยู่ มีคุณครูหญิงคนหนึ่งได้เข้ามาสมทบและถามฉันว่า “มาทำอะไร” ฉันบอกเหตุผลในการมาศึกษาประวัติความเป็นมาประเพณีเสี่ยวในหมู่บ้าน คุณตาท่านนี้พูดขึ้นว่า “พ่ออยู่จักดี⁸ บ้านหนองกุ้งศรีนี้” หลังจากคุณตาพูดจบ ในใจฉันพลันคิดว่าน่าจะเป็นบุคคลสำคัญในการให้ข้อมูล ฉันลองถามไปว่า “คุณตา ลองเล่าประวัติบ้านหนองกุ้งศรีให้หนูฟังหน่อยได้ไหม”

คุณตาเล่าให้ฉันฟังถึงเรื่องประวัติความเป็นมาตรงกับฉันทราบมาและยังบอกว่าแม่ของคุณตาเป็นเสี่ยวกับแม่ใหญ่สี ยิ่งทำให้ฉันมั่นใจในตัวคุณตาเพิ่มมากขึ้น หลังจากนั้นฉันได้ตกลงกับคุณตาว่า ฉันจะดูหมอกับตาท่านก่อนจากนั้นจึงจะขอทราบเรื่องราวต่างๆ ฉันใช้เวลาไปกับการดูหมอกับครูใหญ่ ใจจริงฉันในวันนั้นไม่ต้องการดูดวงอะไรเลยแต่ฉันต้องการข้อมูลจากคุณตา ถ้าฉันจะถามข้อมูลซึ่งเป็นความต้องการของตนเองอาจจะทำให้คุณตาเสียเวลาโดยเปล่าประโยชน์ ฉันจึงได้บูชาค่าครูเป็นจำนวนเงิน 60 บาท และได้กระดาศทำนายดวงมาแผ่นหนึ่ง

⁸ รู้จักดี

หลังจากคุณตาคุณตวงให้ฉันเรียบร้อยแล้วโดยมีครูหญิงนามว่า ครูหวาน หรือพี่หวานที่ฉันคุ้นเคยเป็นอย่างดี นั่งฟังร่วมกับฉันตลอดเวลา คุณตาเล่าให้ฉันฟังว่า ตาเป็นบุตรบุญธรรมของแม่ใหญ่กว้าง เมื่อสมัยเด็กๆ แม่เคยพามาบ้านหนองกุ้งศรีมาเยี่ยมเสี่ยว (แม่ใหญ่สี) เวลาทำงานบุญโดยจะเดินมาและหาบของฝากของต้อนมาให้เสี่ยว คุณตาพูดว่า “สมัยก่อนบ่เจริญ ถ้าไปเยี่ยมญาติหรือไปไสมาไส ย่างจนขาลาแปงแซง”⁹

เมื่อมาถึงหมู่บ้านถ้าทราบว่าจะเสี่ยวกำลังจะมาถึง เสี่ยวผู้เป็นเจ้าถิ่นจะรีบเดินออกไปรับและไปหาบของฝากจากป่าเสี่ยว มาถึงบ้านแม่ใหญ่สีและลูกสาวก็จะกุลีกุจอหาอาหารมาให้ทาน บางครั้งเวลามาร่วมบุญก็จะมาร่วมห่อข้าวต้ม ตอนบ่ายๆ ข้าวต้มสุกเสี่ยวจะฝากของที่มีให้เสี่ยวกลับไปบ้านหรือบางครั้งถ้าไม่ได้ห่อข้าวต้มก็จะไปเยี่ยมญาติเสี่ยวภายในหมู่บ้าน ก่อนจะกลับบ้านในตอนบ่ายๆ

คุณตาเล่าว่าความสัมพันธ์ระหว่างแม่ใหญ่กว้างและแม่ใหญ่สีเป็นเสี่ยวดี เป็นคู่ที่เหมาะสมกันโดยเฉพาะความมีน้ำใจโอบอ้อมอารีและเป็นคนมีฐานะในหมู่บ้าน ความเป็นเสี่ยวเริ่มห่างเหินโดยตาเล่าว่า เริ่มเปลี่ยนไปราวปี พ.ศ. 2508 รัฐบาลมีนโยบายปราบเหล่าเถื่อนพร้อมกันนั้นความเจริญเริ่มเข้ามา โดยคุณตาพูดมาว่า

“สมัยก่อนบ่มีเงินมีทอง ผัดแต่เจ้านายบ่ให้ใส่เหล้าโท เวลาเสี่ยวมาเยี่ยมบ่มีเงินซื้อเหล้าให้กิน เริ่มห่างเหินกันไป กับอีกอย่างพอความเจริญมา โตไฟโตมัน สิมาเล่นบ่ได้บ่พออยู่พอกิน แต่ก๊ี้บ่มีแนวซื้อแนวขาย ขอกันกินได้”¹⁰

หลังจากฉันได้รับทราบเรื่องราวต่างๆ พอสมควรแล้ว มีคนที่จะดูดวงต่อรออยู่แล้ว ฉันจึงลาคุณตาเพื่อไปเยี่ยมคุณยายปุ่นในลำดับถัดมา ฉันขี่จักรยานมาจอดหน้าบ้านหลังหนึ่งครั้งแรกไม่มั่นใจเพราะบ้านหลังที่ฉันเคยมาไม่ใช่ใช้อย่างนี้ แต่มาคราวนี้บ้านสวยแตกต่างจากฉันเคยเห็น ทันใดนั้นสายตามองไปเห็นชายหญิงชราคู่หนึ่งกำลังนั่งคุยกันอยู่ข้างบ้าน ฉันเดินเข้าไปใกล้จึงทำให้ฉันมั่นใจแล้วย่อตัวลงนั่ง ยกมือไหว้ท่านทั้งสองพร้อมทักทายท่านและเกริ่นให้ทราบว่าก่อนหน้านี้ได้ไปพบใครมา ฉันได้พูดคุยกับท่านทั้งสองครู่หนึ่งต่อมาก็ได้มีโอกาสสอบถามประวัติความเป็นมาของเสี่ยวในหมู่บ้านนี้

⁹ สมัยก่อนไม่เจริญ ถ้าไปเยี่ยมญาติหรือไปไหนมาไหน เดินจนขาเหนื่อยอ่อนล้า

¹⁰ สมัยก่อนไม่มีเงินมีทอง ตั้งแต่เจ้านายไม่ให้ทำเหล้าสาโท เวลาเสี่ยวมาเยี่ยมไม่มีเงินซื้อเหล้าให้เสี่ยวกิน เริ่มห่างเหินออกไป ประกอบกับความเจริญเข้ามา ตัวใครตัวมันจะมาเล่นไม่ได้ ไม่พออยู่พอกิน แต่ก่อนไม่มีสิ่งซื้อขาย ขอกันกินได้

คุณยายคำปุ่นเล่าให้ฟังว่า หลังจากแม่ใหญ่สี่ (แม่ยายคำปุ่น) เสียชีวิตลง ความสัมพันธ์ระหว่างเสียวก็สิ้นสุดลง แต่สำหรับลูกหลานก็ติดต่อกันบ้างนานมาแล้ว หมอตูที่ฉันเพิ่งพบมาก่อนหน้านี้ ก็เพิ่งออกจากบ้านคุณยายไปโดยครุหวนหรือพี่หวนที่ฉันเคยเคยเป็นคนโทรเรียกมาดูดวงให้ ส่วนยายเองก็เคยมีเสียว ปัจจุบันเสียวได้เสียชีวิตไปแล้วไม่ค่อยได้ไปมาหาสู่กันแต่ถ้ามีงานบุญลูกหลานก็จะมาแจ้งข่าว ยายเล่าว่าบ้านหนองกุ้งศรียังมีวัฒนธรรมการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเช่นเคย บางครั้งถึงไม่เป็นเสียวกัน คนต่างบ้านต่างเมืองมาขอข้าวก็แบ่งกันกินไม่ว่าขอกัน แลกกัน กุ้ย้ม โดยยายพูดว่า “มาหากัน กะแบ่งปันกัน ตามประสาแนว¹¹ มี”

ราว 5 โมงเย็นขณะที่ฉันกำลังนั่งคุยกับท่านทั้งสองและเพลิดเพลินไปกับเรื่องราวที่ท่านคุยให้ฟัง พี่หวนกลับมาถึงบ้านเมื่อเห็นฉันยังอยู่จึงเข้ามาร่วมวงด้วยอีกคน พร้อมถามว่า “จะถามข้อมูลไปทำอะไรเธอ” ฉันเล่าให้พี่หวนฟังอีกครั้งและหลังจากฉันเล่าจบ พี่หวนพูดว่า

“พี่เห็นด้วยที่มีการผูกเสียวในผู้ป่วยเบาหวาน เพราะปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงของโลกมีอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะสภาพเศรษฐกิจไม่ดี ทำให้จิตใจถูกกดดันเกิดอารมณ์ฉุนเฉียวก้าวร้าว แม้แต่ตัวพี่เองเวลามีปัญหาที่ต้องไปคุยกับคนที่รู้ใจ ซึ่งอาจจะเป็นรุ่นน้องหรือรุ่นพี่ก็มี”

ฉันใช้เวลาคุยกับคุณตาคุณยายทั้งสองรวมถึงพี่หวนจนถึงเวลาพลบค่ำ ก่อนจะกลับ พี่หวนบอกฉันว่าคนที่ม่เสียวมากอีกคนคือ **ครูณรงค์** พี่หวนพูดจบ ฉันขอตัวกลับบ้านโดยขี่จักรยานไปถามถนนพร้อมกับครุ่นคิดถึงคำพูดของพี่หวน ทันใดนั้นฉันนึกได้ว่าคู่เสียว ของครูณรงค์ขึ้นมา ทำให้นึกถึง**ลุงศักดิ์** เป็นอีกคนที่ฉันน่าจะไปศึกษาดู บ่ายวันถัดมาฉันขี่จักรยานตรงไปที่บ้านลุงศักดิ์ซึ่งตั้งอยู่ใจกลางหมู่บ้าน บริเวณหน้าบ้านลุงศักดิ์มีป้ายเขียนบอกว่า “คุ้มแสนสนุก” บริเวณแห่งนี้เป็นที่โล่งประมาณงานกว่าๆ พื้นที่แห่งนี้จะถูกแปลงเป็นสนามกีฬาเยาวชนในหมู่บ้าน หรือบางครั้งมีหมอลำมาแสดงเพื่อแลกข้าวก็จะใช้บริเวณแห่งนี้

ฉันจอดรถจักรยานไว้หน้าบ้านลุงศักดิ์ วันนี้โชคดีอีกครั้งที่เห็นลุงศักดิ์กำลังนอนอยู่บนเปลซึ่งแขวนไว้บริเวณหน้าบ้านและอีกข้างหนึ่ง มีลูกสาวลุงศักดิ์กำลังไกวเปลลูกอยู่ ส่วนภรรยาลุงพอเห็นฉันก็เดินออกจากแปลงผักเข้ามาทักทาย ฉันได้ขอตัวลงนั่งบนแคร่ไม้ไผ่ซึ่งตั้งอยู่บริเวณเดียวกันและขณะนั่งลง สายตาของฉันมองเห็นกลุ่มวัยรุ่นชายราว 6-7 คน กำลังนั่งล้อมวง ซึ่งอยู่ห่างจากฉันไปประมาณ 10 เมตร พลันสายตาฉันมองไปเห็นว่ามีขวดเหล้าขาวขวดหนึ่งและมีวัยรุ่นชายคนหนึ่งกำลังติดกีตาร์บรรเลงเพลงอยู่

¹¹ ลิง

ฉันบอกให้ลุงศักดิ์และครอบครัวทราบถึงการมาในครั้งนี้ ลุงศักดิ์แสดงความดีใจพร้อมพูดว่าจะเล่าให้ฟัง โดยลุงได้เริ่มเล่าว่า ลุงเกิดปีพ.ศ. 2499 ปัจจุบันอายุ 51 ปี ราวปีพ.ศ.2526 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการศึกษามัยหนึ่ง ได้อาใจมาให้ครุคนหนึ่งเลี้ยง โดยการเลี้ยงปล่อยหากินไปตามทุ่ง วันหนึ่งวัวได้มากินมันที่ลุงศักดิ์ปลูกไว้ ปีต่อมาลุงศักดิ์ได้ไปที่สำนักงานสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพบแต่เลขาฯ สัปดาห์ต่อมาครุคนที่เลี้ยงวัวให้ได้โทรไปบอกว่าวัวออกลูก ส.ส.และภรรยาจึงมากินน่องวัวที่บ้านครุคนดังกล่าว

เวลาประมาณตีสองมีคนมาเรียกลุงศักดิ์ ลุงจึงออกมาดูจึงพบว่า ส.ส.และภรรยา พร้อมด้วยครุณรงค์ และครูเกรียงมาพบตนเองพร้อมถามเกี่ยวกับเรื่องวัวกินมัน ในวันนั้นลุงบอกว่าไม่ต้องการอะไร ขอแต่ให้เอาวัวหนีไปหน่อยเพราะรู้สึกรำคาญ ส.ส.จะให้ค่าเสียหายแต่ลุงศักดิ์ยืนยันไม่รับ คอยกันอยู่ครุหนึ่ง ก่อนกลับ ส.ส.ควักเงิน 1,500 บาท วางไว้บนพื้นแคร่ไม้ไผ่แล้วกลับไป หลังจากนั้นก็ทยอยเอาวัวออกไปทีละ 2-3 ตัว จนหมด

อยู่มาวันหนึ่งมีคนมาเรียกลุงศักดิ์ให้ไปกินปลาที่ทุ่งนา ด้วยนิสัยรักสนุกไม่ชอบขัดใจใครลุงจึงไปตามคำบอก ในวันนั้นพอไปถึงลุงเห็นตาสุข ตาดี พร้อมผู้สูงอายุราว 3-4 คนอยู่ในวงร่วมกับอดีตสมาชิกสภาจังหวัดและมีครุณรงค์นั่งอยู่ในวงนั้นด้วย ส่วนลุงศักดิ์ได้ไปนั่งร่วมกับอีกวงหนึ่งโดยอาหารในวันนั้นจะมีต้มปลา ส้มตำและมีเครื่องดื่มคือเหล้า ทุกคนที่อยู่ในวงต่างกินต่างคุยกันตามประสา

หลังจากรับประทานอาหารเสร็จ มีเสียงหนึ่งพูดขึ้นมาว่า “วันนี้จะผูกเสี่ยว” เป็นเสียงชายคนหนึ่งและลุงศักดิ์รับทราบว่าเป็นเสียงของครุณรงค์ ผู้สูงอายุได้เรียกลุงศักดิ์เข้าไปนั่งร่วมวงด้วยและได้ทำการไล่เรียงอายุระหว่างลุงศักดิ์กับครุณรงค์ หลังจากไล่เรียงอายุกันแล้วทราบว่าครุณรงค์อายุน้อยกว่า ลุงปฏิเสธที่จะเป็นเสี่ยวด้วยแต่มีคุณตาท่านหนึ่งถามว่า”มันหนักอึ้งป้อ”¹² ลุงศักดิ์เมื่อถูกทักด้วยคนที่ตนเคารพนับถือ จึงตอบตกลงเป็นเสี่ยวแต่ได้ถามครุณรงค์กลับไปว่า “จะรับลูกเมียเป็นเสยวน้าป้อ”¹³ เขามั่นจนเต๊ะ”¹⁴

ครุณรงค์ไม่ปฏิเสธ วันนั้นคนทั้งสองใช้เหล้าเป็นสัญลักษณ์ในการผูกเสี่ยวโดยผู้สูงอายุได้เทเหล้ามาหนึ่งแก้ว แล้วแบ่งให้กินคนละครึ่ง ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาชาวบ้านก็จะรับทราบว่าครุณรงค์เป็นเสี่ยวกับลุงศักดิ์และลูกเมียทั้งสองฝ่ายต่างเคารพนับถือกันและกันมาจนถึงปัจจุบัน ครุณรงค์เป็นคนปากชู้ได้มาจากจังหวัดนครศรีธรรมราช มีนิสัยรักสนุก ชอบคบหาเพื่อน เป็นคนใจกว้างจึงมีเพื่อนฝูงมากหน้าหลายตา แต่สำหรับลุงศักดิ์ถือเป็นเสี่ยวเหี้ยมเกียจ โดยลุงศักดิ์เล่าว่า ที่ครุณรงค์มาขอเป็นเสี่ยวกับตนเองเพราะชอบใจตั้งแต่วันที่ ส.ส.มาพูดเรื่องวัวกินมันและลุงศักดิ์บอกว่าไม่เอาเงิน ครุณรงค์เห็นว่าลุงศักดิ์มีนิสัยคล้ายกับตนเอง

¹² มันหนักอึ้งหรือ

¹³ ด้วยไหม

¹⁴ นะ

ฉันเคยได้ยินชื่อและกิตติศัพท์ครูณรงค์มาบ้างและเคยทราบมาจากเจ้าหน้าที่ทำงานกับฉัน ซึ่งเป็นคนบ้านนี้บอกให้ฉันทราบว่า ครูณรงค์กับลุงศักดิ์เป็นเสี่ยวกัน และฉันเคยเห็นครูณรงค์ 2-3 ครั้ง ภาพภายนอกที่ฉันเห็นระหว่างคู่เสี่ยวคู่นี้ที่เหมือนกันคือตัวสูงโย่ง แต่ครูณรงค์จะมีผิวขาวและหน้าตาดูหล่อเหลากว่า ดูเหมือนครูณรงค์คล้ายๆ คนจีน ส่วนลุงศักดิ์จะมีผิวสีแทนหรืออาจจะเป็นไปได้ว่าลุงเป็นชาวไร่ชาวนาผ่านการกรำแดดมานาน จึงทำให้ดูว่าผิวมีสีเข้มลุงเล่าเพิ่มเติมว่า หลังจากเป็นเสี่ยวกันแล้วครูณรงค์จะมาชวนไปไหนมาไหนด้วย บางครั้งดึกๆ ก็มาชวนไปงานเลี้ยงหรือบางทีเวลาไปงานด้วยครูณรงค์จะแนะนำว่า “ไอ้ศักดิ์ เสี่ยวกู เป็นราษฎร ใครจะนั่งด้วยหรือไม่นั่งด้วยก็ตามใจ”

ลุงศักดิ์รู้สึกธรรมดาถือว่าครูณรงค์รักตนเอง ลุงนอกจากจะมีครูณรงค์เป็นเสี่ยวแล้วลุงเล่าว่ามีเสี่ยวอยู่ต่างถิ่นอีกหลายคน ลุงบอกว่า “การมีเสี่ยว เราได้ไปหามาแะ ไปพักไปอาศัย มีความสะดวกสบาย”

ความเป็นไปเป็นมาที่ลุงศักดิ์พยายามผูกเสี่ยวในเกือบทุกแห่ง ที่ได้ผ่านไป เพราะเมื่อสมัยเป็นหนุ่มลุงพร้อมกับเพื่อน 4-5 คน ไปเที่ยวงานที่ต่างอำเภอ ไม่มีเงินจะซื้อข้าวเลยไปขอข้าว ปรากฏว่าได้ข้าวมา 1 บ้น ลุงมาถามเพื่อนว่าจะกินไหม ทุกคนเห็นว่าถ้าแบ่งกันกินก็คงไม่อิ่ม ลุงจึงโยนให้สุนัขกิน จากเหตุการณ์ในครั้งนั้นจึงเป็นเหตุให้เวลาไปต่างถิ่นจะพยายามมองหาเสี่ยว สำหรับตัวลุงเวลาแสดงตนจะขอเป็นเสี่ยวกับใครจะใช้บัตรประชาชนควักออกมาให้ดู เสี่ยวคนล่าสุดได้มาจากการไปศึกษาดูงานร่วมกับทีม อสม. ในเขตรับผิดชอบของฉัน โดยในครั้งนั้นเทศบาลพาไปศึกษาดูงานที่จังหวัดตราดเมื่อ 2 ปีที่ผ่านมา ปัจจุบันลุงถามข่าวคราวเสี่ยวทางโทรศัพท์ นอกจากลุงจะเห็นคุณค่าของเสี่ยวแล้วลุงบอกว่า “เสี่ยวบ่เปิดไป เพียงแต่ว่าสิหน้อยสิหลายท่อได้¹⁵”

ด้วยความอยากรับว่าวัฒนธรรมเสี่ยวยังมีหลงเหลือถ่ายทอดมาถึงยุคคนรุ่นใหม่หรือไม่อย่างไร ฉันได้ขอให้ลุงศักดิ์ช่วยไปพูดกับคนหนุ่มที่กำลังนั่งล้อมวงอยู่หน้าบ้านลุง ครั้งแรกลุงปฏิเสธและบอกว่าเด็กมาแล้วกลัวคุยไม่รู้เรื่อง แต่ฉันพยายามที่จะหาวิธีคุยกับเด็กกลุ่มนี้ให้ได้ บังเอิญมีหนุ่มคนหนึ่งเดินออกมาจากกลุ่มและฉันมีความรู้สึกคุ้นหน้าหนุ่มคนนี้เพราะน้องเคยไปหาสติ๊กที่โรงพยาบาล ประกอบกับฉันคุ้นเคยกับแม่เด็กคนนี้ จึงทำให้ฉันหาโอกาสรีบเดินเข้าไปหาหนุ่มคนนั้น ซึ่งก่อนไปฉันถามลุงศักดิ์ถึงชื่อหนุ่มคนนั้นเพื่อความมั่นใจพร้อมเดินเข้าไปหาและถามว่า “ตัน น้าขอเวลาคุยกับตันหน้อยได้ไหม”

แรกๆ ตันมีท่าที่อายๆ แต่ฉันพยายามอธิบายเหตุผลให้ฟัง ครูหนึ่งต่อมาตันจึงตอบตกลงและเดินมานั่งบนแคร่ไม้ไผ่พร้อมกับฉัน

¹⁵ เสี่ยวไม่หมดไป เพียงแต่จะมีมากหรือน้อยเท่าไร

ต้นอายุราว 25 ปีจากการพูดคุยด้วยน้องยังไม่แต่งงาน ชีวิตในแต่ละวันถ้าวันไหนไม่ได้ไปรับจ้างก็จะมาจับกลุ่มกัน ฉันทามเรื่องเสียน้องเล่าว่า เคยได้ยินพ่อแม่เล่าให้ฟังเมื่อตอนอายุราว 15 ปี ในความคิดของน้องต้นในเรื่องเสียน้องพูดว่า “เสียนมันลึกซึ้ง อีหยังกะนำกัน ตัวบได้ เสียนฮักเสียนแพง ต้องฮู้ใจกัน”¹⁶

น้องต้นไม่เคยมีเสียน้องเล่าว่าเพราะปัจจุบันวัยรุ่นชอบโกหก ครั้งแรกคบกันเหมือนจะรู้ใจ แต่น้องเคยจับได้ว่าโกหกโดยเฉพาะเรื่องเงินและเรื่องแฟน จึงไม่กล้าคบหากันเป็นเสียนโดยน้องพูดว่า “เสียนมันฮึด”¹⁷

ฉันได้แลกเปลี่ยนมุมมองหลายอย่างกับต้น ทำให้ฉันนึกถึงพฤติกรรมของวัยรุ่นกลุ่มนี้ โดยเฉพาะคำนิยามที่ว่า “อยากสนุกไปเรื่อย ๆ” หลังจากนั้นต้นก็ขอตัวไปคุยกับเพื่อนต่อส่วนฉันนั่งคุยต่ออีกครู่หนึ่งและในระหว่างนั้น บ้าพรได้เอาผักกาดที่เก็บสด ๆ จากแปลงมาวางในตะกร้าหน้ารถจักรยานฉันพร้อมบอกว่า “ฝากคุณหมอบไปกิน” ฉันกล่าวขอบคุณพร้อมยกมือไหว้และขอลากลับบ้านในเวลาต่อมา

จากประวัติศาสตร์ชุมชนและความเป็นมาของวัฒนธรรมเสียวโดยเฉพาะชุมชนหนองกุ้งศรี ทำให้บุคลากรสาธารณสุขกลุ่มหนึ่งหรือพื้นประเพณีผูกเสียวมาประยุกต์ใช้ในการดูแลผู้ป่วยเบาหวานและได้ทำการวิจัยเชิงคุณภาพใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกต การเข้าร่วมพิธีผูกเสียวของผู้ป่วยเบาหวาน พร้อมทั้งการสัมภาษณ์และสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และเก็บข้อมูลสัมภาษณ์แบบเจาะลึก จากกลุ่มคู่เสียวเบาหวานจำนวน 8 คู่ โดยจะแสดงชีวิตของคู่เสียวให้เห็นผ่านชีวิตเสียวดั้งเดิม จำนวน 1 คู่ และชีวิตเสียวเบาหวานจำนวน 2 คู่ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เสียวสองรูปแบบ: ชีวิตของคนมีเสียว

เสียวดั้งเดิม: การมีเสียว

หญิงหม้ายวัยสูงอายุ ผิวขาวเหลือง บุคลิกเป็นคนร่าเริงแจ่มใส แต่งตัวดูสวย สมวัยมีนามว่า ยายถิ่น ซึ่งชาวบ้านรู้จักเป็นอย่างดี ในบทบาทคนขายหอยและชอบซื้อหอยคนหนึ่งของหมู่บ้าน ยายถิ่นเป็นคนต่างอำเภอที่ผ่านการย้ายไปอยู่ในที่ต่างๆ แล้วประมาณ 3 ครั้ง เพื่อเสาะแสวงหาทำเลในการทำมาหากิน ในที่สุดยายถิ่นตัดสินใจร่วมกับครอบครัวย้ายมาอยู่ที่หนองกุ้งศรี ขณะนั้นอายุได้ 31 ปี ด้วยเหตุผลว่าบ้านหนองกุ้งศรี จะตั้งเป็น อำเภอหนองกุ้งศรี หลังจากย้ายมาอยู่หนองกุ้งศรี ได้ประกอบอาชีพค้าขายและการซื้อขายมันสำปะหลัง ทำให้เป็นคนมีเงินมีทองเลยซื้อรถยนต์บรรทุก 6 ล้อ และรถปิกอัพ

¹⁶ อะไรก็ด้วยกัน โกหกไม่ได้ เสียนรักเสียวถนอม ต้องฮู้ใจกัน

¹⁷ เสียนมันหยาก

วันหนึ่งสามียายถิ่นได้ขับรถยนต์บรรทุก 6 ล้อ พร้อมบรรทุกมันสำปะหลังเต็มคันรถ เพื่อไปขายที่ขอนแก่น ระหว่างทางได้เกิดอุบัติเหตุขับรถชนกับรถยนต์บรรทุก 6 ล้อเหมือนกัน คู่กรณีเสียชีวิตคาที่ ส่วนสามียายถิ่นถูกส่งตัวไปที่โรงพยาบาลขอนแก่นและเสียชีวิตในสัปดาห์ต่อมา

หลังจากสามีตายทำให้ชีวิตของยายถิ่นต้องเลี้ยงลูก 5 คนตามลำพัง ชีวิตขาดๆ เกินๆ ค่าขายไม่ได้ เงินทองก็ไม่มีดังเดิม เมื่อชำระงวดรถปิกอัพหมดประกอบกับรถก็ผ่านการใช้งานมานาน ต้องได้ซ่อมบ่อยๆ ทุนค่าซ่อมไม่ไหวจึงขายทิ้งไป เมื่อไม่มีหนทางทำมาหากินลูก ๆ จึงพากันไปทำมาหากินที่กรุงเทพฯ จะกลับมาเยี่ยมมารดาเป็นครั้งคราวจำนวน 1-2 ครั้งต่อปี และมักมาเยี่ยมหลังจากเทศกาลต่าง ๆ ผ่านไปแล้ว โดยให้เหตุผลว่าเวลามาเยี่ยมช่วงเทศกาลมีคนเยอะไปมาไม่สะดวก ส่วนการส่งเงินลูก ๆ จะส่งเงินมาครั้งละ 1,000-2,000 บาทต่อครั้ง และนานๆ ครั้งถึงส่งมาซักที ตกปีละประมาณ 5-6 ครั้ง

ปัจจุบัน ยายถิ่น เลี้ยงหลานซึ่งเป็นลูกของบุตรชายคนสุดท้ายท้อง เป็นเด็กผู้หญิงอายุ 1 ขวบ 6 เดือน และอาศัยอยู่ด้วยกันในครอบครัวเพียง 2 คน ยายถิ่นอาศัยการขายหอย และซื้อหอยพอเลี้ยงชีวิตในห้วงระยะเวลาที่ลูกยังไม่ส่งเงินมาให้ ยายถิ่นขายหอยได้ค่าเปอร์เซ็นต์ครั้งละ 600-700 บาท ถ้าโชคดีหน่อยก็ประมาณ 1,000 บาท และถ้าถูกหอยด้วยก็จะได้บางงวดครั้งละ 2,000-10,000 บาท

จากการที่เป็นคนมีนิสัยรักสนุก และมีความชอบในศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านอีสาน โดยเฉพาะ “หมอลำเรื่องต่อกลอน” เวลาที่เทศกาลงานต่าง ๆ จึงมักไปชวน นางสมหวัง และเพื่อนบ้านไปดูการแสดง ถ้าวันไหนมีหมอลำคณะดังๆ มาแสดง ยายถิ่นและเพื่อนจะดูจนถึงเลิกการแสดงหรือจนสว่างคาตา ยายถิ่นเล่าว่าชอบหมอลำแต่เพื่อนรำไม่เป็น ถ้าช่วงไหนสนุกถูกใจก็จะปรบมือและก็จะยิ้มหัวเราะรำ

หลังจากที่สามีได้เสียชีวิต ยายถิ่นก็มีการคบหากับยายสมหวังติดังเดิม วันหนึ่งยายถิ่นและยายสมหวังพร้อมกับเพื่อน 5 – 6 คน ได้ไปดูการแสดงหมอลำเรื่องต่อกลอน วันนั้นดูการแสดงจนถึงเที่ยงคืน จึงชวนกันกลับบ้าน พอรุ่งเช้าก็มาเล่นด้วยกันอีกครั้ง เนื่องจากทุกคนไม่มีภาระต้องทำ จึงนัดพบกันที่บ้านยายสมหวัง พร้อมกับเพื่อนที่ไปดูหมอลำเมื่อคืนและมีกลุ่มวัยรุ่น 2 – 3 คนมาเล่นด้วย

เพื่อนเห็นว่ายายถิ่นและยายสมหวังมีบุคลิกท่าทาง ตัวสูงท้วม ผิวขาวโบนักรูปสี่เหลี่ยม คล้ายๆ กัน อายุเท่ากัน ชอบหมอลำเหมือนกัน ชอบหอยเหมือนกัน จึงบอกให้ทั้งสองคนผูกเสี่ยวกัน สมาชิกในกลุ่มนั้นเห็นด้วยทุกคนรวมถึงสามีและลูกยายสมหวัง จึงได้พากัน “ผูกเสี่ยว” โดยวิธีนำยายถิ่นและยายสมหวังนั่งหันหน้าเข้าหากัน มี ยายรัตน์ ซึ่งเป็นอาวุโสสูงสุดเป็นคนผูกแขนด้วยด้ายที่ซื้อมือให้เป็นคนแรก พร้อมกับพูดอวยพร

“มันคือกันหละฮ้ายปานเลขสิบเอ็ด มักหมอลำคือกัน ไปพูนกินปลาม่าพีกินเข้าให้อัก
แพงกัน ฝากเป็นฝากตายกันเด้อ”¹⁸

หลังจากยายรัตน์ผูกแขนเสื้อวทั้งสองแล้ว สมาชิกในกลุ่มทุกคนที่อยู่ในบริเวณนั้นก็ใช้
ด้ายผูกข้อมือคู่เสื้อวพร้อมอวยพรให้ทุกคนแล้วก็รับประทานอาหารร่วมกันซึ่งเป็นอาหารมือ
เที่ยงตามสูตรชาว อีสาน โดยไม่ลืมที่จะมีการดื่มเหล้าขาว และเปิดเครื่องเสียงกลอนหมอลำร่วม
ฟ้อนรำร่วมกันระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม 7-8 คนอย่างสนุกสนาน ยายถิ่น เล่าถึงความรู้สึกที่ได้
ผูกเสื้อวกับ ยายสมหวังว่า“ดีใจหลายที่ได้ผูกเสื้อวในมือนั้น ดีใจทอกับถักเลขพูนแล้ว ว่าแม่นมี
เสื้อวแล้ว คือมีผู้มีพ่อนำนั่นหละ ถึงแม่นวาจะเป็นผู้เสื้อวกะตาย”¹⁹

หลังจากผูกเสื้อวก็มีการติดต่อไปมาคบหาช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาโดยตลอด ปัญหา
ต่างๆ ในครอบครัวก็ปรึกษาได้พ่อแม่เป็นเสื้อวกัน ลูกๆ ก็นับถือกันเป็นพ่อเป็นแม่เช่นกัน เวลา
ยายถิ่นเดือดร้อนไม่มีข้าวกินเสื้อว (ยายสมหวัง) ก็จะเอามาให้ทีละ 2 – 3 กิโลกรัม โดยไม่ต้อง
คืน บางครั้งเวลายืมเงินถ้าเสื้อวไม่มีก็จะไปยืมจากลูกสาวเสื้อวเคยยืมสูงสุด 5,000 บาท ยายถิ่น
จะไปขอความช่วยเหลือจากเสื้อวประมาณ 5-6ครั้ง/เดือน ส่วนยายถิ่นเวลาไปขายหอยถ้าทราบ
เลขเด็ดมาก็จะลงให้เสื้อวโดยไม่ได้บอกกล่าวเสื้อว เวลาถูกหอยก็จะเอาเงินไปให้ เคยถูก
ประมาณ 1,000-2,000 บาท ยายถิ่นภูมิใจกับเสื้อวมากเพราะทั้งเสื้อวและครอบครัวให้ความ
ช่วยเหลือมาโดยตลอด ถึงกับพูดว่า

“เสื้อวดีกว่าพี่น้อง พี่น้องบางที่มีการอิจฉากัน แต่เสื้อวไม่มีการอิจฉา มีหยั่งกะอยาก
ให้เสื้อว”²⁰

¹⁸ เหมือนกันทุกอย่างชอบหมอลำเช่นกัน คู่เพื่อนให้มีความเอื้ออาทรต่อกันให้รักกันร่วมเป็นร่วมตายด้วยกัน

¹⁹ ดีใจที่ได้ผูกเสื้อวในวันนั้น ดีใจเหมือนกับถูกหอย มีเสื้อวที่มีสามีเหมือนมีความรู้สึกเท่าๆกับตัวเองมีพ่อ มี
สามีเช่นกัน

²⁰ มีอะไรก็อยากให้เสื้อว

เสียวฮักเสียวแพง: ยายถิ่น กับ ยายสมหวัง

หลังจากฉันได้ไปเยี่ยมยายถิ่น และได้ข้อมูลมาว่า ยายถิ่นรักยายสมหวังมาก และยังบอกกับฉันอีกว่า “ถ้าไม่เชื่อให้ไปถามเสียวดู” จึงทำให้ฉันตามมาเยี่ยมยายสมหวังในวันต่อมา

วันหนึ่งฉันได้พบกับ หญิงวัยสูงอายุผิวขาวเหลืองตัวสูงท้วมใบหน้าดูอึดและยิ้มแย้ม ผมหักจุกจิกจัดดูเป็นทรง ไฮไลต์สีแดงประกายทอง เคี้ยวหมาก สวมสร้อยทองเส้นโตราว 2 บาท จี๊ดตุ๋นคอบทอง และสวมเสื้อสีส้มสะดุดตากระโปรง เอวรัดยางสีเปลือกมังคุดแกมน้ำตาลคลุมถึงข้อเท้า เล็บมือเล็บเท้าทาสีบานเย็นปนชมพู ชวนให้คิดว่าเป็นคนนำสมัย กำลังนั่งเลี้ยงหลานสาวอายุราว 6 เดือน พร้อมกับชายสูงอายุผู้เป็นของสามียายนั่งอยู่ข้างๆ

ฉันคุ้นเคยกับบ้านหลังนี้เพราะสามียายเป็นอดีต อสม. และปัจจุบันถ้ามีการจัดงานก็จะมาว่าจ้างเข้าโต๊ะเก้าอี้เป็นประจำและทุกครั้งที่มาขอใช้บริการจะได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี ฉันยกมือไหว้พร้อมยอตัวลงนั่ง และหยอกล้อกับหลานของยายด้วยกิจกรรม “จับปูดำ” ทำให้ฉันได้เห็นรอยยิ้มไร้เดียงสาอันแสนน่ารักของเด็กและด้วยสัญชาตญาณที่เคยเลี้ยงลูกมาแล้วสองคน ทำให้ฉันรับรู้ได้ว่าเด็กคนนี้ซนไม่เบาเพราะฉันสังเกตเห็นว่าเด็กมีการเคลื่อนไหวร่างกายตลอดเวลา และต้องเปลี่ยนกิจกรรมหรือหาของเล่นมาให้เล่นไม่ซ้ำเดิม

ความสงสัยของฉันได้รับการยืนยันจากปากของตาเด็กเองว่า การเลี้ยงหลานคนนี้เลี้ยงคนเดียวไม่ได้ มีวันหนึ่งตาไปนาแต่พอเที่ยงวันยายให้คนไปตามและบอกว่าให้รีบกลับยายเหนื่อยแล้วเลี้ยงหลานไม่ไหว ในวันนั้นฉันใช้เวลาอยู่ครู่ใหญ่กับการเล่นกับหลานยายจึงได้เริ่มพูดคุยถามข่าวคราวกันและมีบางช่วงที่น้องตัวเล็กงอแง ฉันก็เปลี่ยนบทบาทมาเป็นพี่เลี้ยงช่วยหยิบนมและกล่อมนอน

ยายสมหวัง เป็นคนหนองกุ้งศรี โดยกำเนิดป่วยเป็นโรคเส้นหัวใจรั่วหลังจากที่ยายถิ่นป่วยเป็นเบาหวานได้ 3 ปี ส่วนสามีของยายก็ป่วยเป็นโรคเบาหวาน ช่วงยายสมหวังป่วยใหม่ๆ ยายถิ่นจะมาคอยให้กำลังใจแทบทุกวัน โดยพยายามบอกยายสมหวังเสมอว่า “พยายามอย่าคิดมาก ทานยาสม่ำเสมอตามหมอบอก”

ปัจจุบันยายสมหวังรับยาที่คลินิกแห่งหนึ่งในอำเภอยายสมหวัง เล่าว่าเมื่อก่อนยายถิ่น มีร้านขายของและเป็นเจ้าแม่รับเหมามันสำปะหลัง ยายถิ่น ไม่ชอบคุยกับใครแต่กับยายสมหวังคุยด้วยเพราะยายสมหวังไปรับจ้างขุดมันด้วยกัน จึงมีความสนิทสนม โดยเฉพาะมีวันหนึ่งขณะพักรับประทานอาหารเที่ยงได้ซักถามอายุกัน พอทราบว่าย่างเท่ากันจึงนับถือเป็นเพื่อนกัน หลังจากสามียายถิ่นตาย ยายถิ่นก็ไปรับจ้างขุดมันหรือตัดอ้อย จึงทำให้ทั้งสองเกิดความสนิทสนมกันมากขึ้นและจากความสัมพันธ์ฉันเพื่อนมาประมาณ 20 ปีได้กลายมาเป็นความสัมพันธ์ฉันเสียวตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 เป็นต้นมา

“ไม่เคยเคียดเคียดขมให้กัน ไปนาใส่ไร่ได้ปลากะเอาไปให้ก่อนมาบ้าน หาลังเรีย ยายถินมาเล่นน้ำปลาซังอยู่คุบกะบอกจับเอาโลดสิเอาไปแกงสิเอาไปป่นกะจับเอา มี หยังกะอยากให้กิน เว่กันนอนนอนตั้งแต่สืตตายป่าหนี่จากกัน เอ็ดจิงได้จิงสิได้พ้อ กัน”²¹

ครอบครัวยายสมหวังจะเป็นฝ่ายช่วยเหลือยายถินมาตลอด เมื่อ 4-5 ปีที่ผ่านมา มี ญาติมาจากต่างอำเภอเอาผ้าถุงมาแลกข้าว ขณะนั้นสามียายหวังกำลังดักข้าวอยู่บนเล้าข้าว ยายถินเดินผ่านมาเจอพอดีก็เลยขอจากสามียายหวัง สามียายหวังก็ไม่ปฏิเสธ ยายถินเลือกเอา ผ้าถุงหนึ่งผืน มีบางครั้งบริเวณบ้านยายถินมีต้นไม้หรือหญ้าขึ้นรกสามียายหวังก็จะไปช่วยตัด

ถึงแม้ว่ายายสมหวังจะมีความสนิทสนมกับเสี่ยวเป็นอย่างดี แต่มีอยู่ช่วงหนึ่งหลังสามี ตายได้ไม่นาน ยายถินไปมีความสัมพันธ์กับสามีของเพื่อนบ้านและอยู่กินด้วยกันนานประมาณ 10 ปี ยายสมหวังเล่าว่า ตัวเองไม่เคยพูดตำหนิยายถิน เพราะกลัวเสี่ยวโกรธและคิดว่าโตๆ กัน แล้ว ช่วงสามีใหม่ยายถินป่วยและกลับไปรักษาตัวอยู่กับภรรยาคนเดิม ยายถินมาชวนไปเป็น เพื่อนยายหวังก็ไปเยี่ยม จนสามียายถินตาย

ส่วนสามียายสมหวังมีความสนิทสนมกับยายถินเป็นอย่างดี ยายสมหวังเล่าว่า ตนเอง ก็ไม่เคยคิดว่าสามีจะทำให้เสื่อมเสียเพราะยายหวังเคยบอกสามีว่า “ยายถินเป็นเสี่ยวฮักเสี่ยว แพง” ยายหวังพูดเช่นนี้เพราะรู้อยู่แก่ใจว่า สามีของยายเป็นคนเจ้าชู้ จึงบอกให้สามีได้รับทราบ ถึงความรู้สึกของตนที่มีต่อเสี่ยว (ยายถิน) โดยเฉพาะ “เสี่ยวฮัก” ที่ทั้งสองปฏิบัติต่อกันคือ ไม่ เคยนิทาว่าร้ายให้เสี่ยว ไม่เคยมีเรื่องผิดใจหรือชุนเคืองกัน เวลาได้กินอาหารอร่อยก็คิดถึง เสี่ยวถ้าสามารถซื้อหามาฝากได้ก็จะซื้อมาฝากหรือบางครั้งได้ไปฟังหมอลำคณะดังๆ แล้วเสี่ยว ไม่ได้ไปด้วยก็ยังคิดถึงเสี่ยว และที่สำคัญยายบอกว่า **เปรียบเทียบกับกินเลือดกันได้** ส่วนคำ ว่า “เสี่ยวแพง” ยายบอกว่า **แพงทอหน่วยตา**²² วันไหนทราบว่ามีไม่ทำตามสัญญาว่า “จะ ไม่ล่วงเกินยายถิน” ยายสมหวังจะเลิกทางกับสามีเด็ดขาด สามีทราบถึงความรักที่ภรรยา มีต่อ ตนและเสี่ยว จึงรักและให้เกียรติเสี่ยวเช่นเดียวกัน “ผมซอຍทุกอย่าง ลิโดนชาติ อย่างเดียวที่บ่ เอ็ดคือนอนน่านกัน”²³

ความสัมพันธ์ของทั้งสองคน คนในชุมชนทราบเป็นอย่างดี แม้แต่บ่าวลอยซึ่งเป็นคน ต่างหมู่บ้านมาเป็นสะใภ้มากกว่า 30 ปี เธอพูดว่า “เห็นเพินมาแต่ได้ ย่าหวังและย่าถินเพินเป็น เสี่ยวกันเพินหละคือกันฮ้าย”²⁴

²¹ ไม่เคยโกรธกันไปนาใส่ไร่ได้ปลากะเอาไปให้ก่อนเวลา ยายถินมาเล่นด้วยมีปลาซังอยู่ในถังกับบอกให้จับเอา ตามใจชอบ มีอะไรก็อยากให้เสี่ยวกิน กลัวแต่จะตายจากกัน

²² มีคำเท่าลูกตา

²³ ผมช่วยทุกอย่างเพราะสงสาร อย่างเดียวที่ไม่เคยทำคือการมีเพศสัมพันธ์กัน

²⁴ เห็นมาตั้งนานแล้วว่าย่าหวังและย่าถินเป็นเสี่ยวกันทั้งสองเหมือนกันแทบทุกอย่าง

จากกรณีคู่เสียวตั้งเดิมยายหวังและยายถิ่นเป็นความผูกพันของเสียวฮักเสียวแพงเพราะทั้งสองมาเป็นเสียวกันโดยมีครอบครัวประกอบของการเป็นเสียวคือมีรูปร่างคล้ายคลึงกัน มีความคิดจิตใจคล้ายคลึงกัน มีอายุเท่ากัน เพศหญิงเช่นกันและสัมพันธ์ภาพที่เกิดขึ้นของคู่เสียวมีทั้งในเสียวต่อเสียว เสียวในเครือญาติ ไปมาหาต้อน ไปมาหาแวะ ฮ่วมเป็นฮ่วมตาย ซึ่งความสัมพันธ์เหล่านี้เกิดขึ้นก่อนที่จะดำเนินโครงการและมีอยู่ในชุมชนอยู่แล้วแต่พอเข้าไปดำเนินโครงการโดยไม่ได้ศึกษาชุมชนก่อน ซึ่งอาจจะเนื่องมาจากที่เป็นคนของรัฐที่มองว่าทุกชุมชนล้วนเหมือนกัน วางเปล่าหรือปราศจากความขัดแย้งใดๆ เวลาจัดทำโครงการก็เลยเลยศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนและรากเหง้าวัฒนธรรมเดิมให้เข้าใจ มาถึงวันนี้ฉันรับรู้ด้วยตนเองแล้วว่าการประยุกต์ใช้ประเพณีผูกเสียวจำเป็นต้องไม่ละเลยรากเหง้าวัฒนธรรมเดิมและประวัติศาสตร์ชุมชน

เสียวเบาหวาน: ยายถิ่น กับ ยายลุน

ยายถิ่น ป่วยเป็นเบาหวานมาตั้งแต่ปี 2540 รับยาประจำที่โรงพยาบาลอำเภอ พอมีโครงการเสียวอ่อนหวานสาสุข ยายถิ่นก็เข้าร่วมโครงการและสามีของเสียวก็เข้าร่วมโครงการนี้ด้วย แต่จากเงื่อนไขของโครงการให้คนอยู่ละแวกคุ่มเดียวกันผูกกัน ยายถิ่นจึงต้องผูกเสียวกับยายลุน โดยยายลุนเป็นฝ่ายขอผูกเป็นเสียวก่อน เนื่องจากอยู่คุ่มเดียวกัน

บ่ายวันถัดมา หลังพิธีการที่บ้านผู้ใหญ่สน จันชวน อสม. พร้อมด้วยพนักงานขับรถลงเยี่ยมบ้านซึ่งในวันนั้น มีเป้าหมายเยี่ยมผู้ป่วยจำนวน 4 ราย โดยไม่ลืมยายลุนและสามีเนื่องจากไม่ได้เจอกันเมื่องานวันก่อน รถจอดหน้าบ้านไม้สองชั้นใต้ถุนเป็นคอนกรีตรั้วรอบขอบชิดประตูเหล็กทางเข้าขนาดเท่าประตูบ้านเชื่อมติดผนังกำแพง ฉันใช้มือข้างขวาที่ถนัดผลักโดยไม่ต้องออกแรงมาก แล้วยกขาก้าวข้ามเหล็กที่ละข้างเข้าไปทะลุผ่านเข้าในบริเวณบ้าน มองเข้าไปภายในบ้านข้าวของถูกจัดวางอย่างเป็นระเบียบพื้นปูด้วยกระเบื้อง แต่สัมผัสจากเท้าขณะเดินได้ว่าการเช็ดถูเป็นอย่างดี สายตาของฉันมองไปที่ชายสูงวัยผิวก่อนข้างดูซีด ผอม หน้าตามีเค้าความหล่อเหลาในสมัยหนุ่มๆ จากใบหนารูปใบบอกให้ฉันทราบทันทีว่าไม่ใช่คนอีสาน กำลังนอนอยู่บนเปลและมีหญิงสูงวัยสวมแว่นตาสีใส่กำลังนั่งนวดขาให้ชายคนดังกล่าวอยู่ ฉันยกมือไหว้ทั้งสองท่านพร้อมกับค่อยๆ ย่อตัวลงนั่งกับพื้นอยู่ข้างๆ ฉันทราบมาว่าสามีของยายป่วยด้วยโรคหัวใจ

หลังจากที่ฉันได้พูดคุยซักถามถึงอาการป่วยสามีของยาย ครู่ต่อมาฉันก็ทำการวัดสัญญาณชีพ ผลอยู่ในเกณฑ์ปกติ ฉันได้สอบถามอาการเพิ่มเติมเล็กน้อย พร้อมกับบันทึกลงในแฟ้มครอบครัวที่ถือติดมือมาด้วย ใจจริงในวันนี้ฉันอยากจะสอบถามยายลุนถึงการเป็นคู่เสียวเบาหวานกับยายถิ่น แต่เมื่อฉันเห็นบรรยากาศในวันนี้จึงทำให้ฉันต้องมองหาโอกาสที่เหมาะสมกว่านี้ก่อน แล้วฉันก็ได้มอบผ้าเช็ดตัวสีน้ำเงินให้กับยายลุน และฉันได้ไหว้ทั้งสองท่านก่อนลากลับพร้อมบอกว่าจะมาเยี่ยมใหม่

ตอนเย็นๆ ใกล้พลบค่ำวันหนึ่ง อากาศเย็นสบายฉันขี่จักรยานไปตามถนนโดยมีเป้าหมายเยี่ยมยายลุน ขณะที่ฉันจะแวะลงจากถนนใหญ่พลันสายตาก็มองไปที่ศูนย์เรียนรูชุมชน เห็นหญิงสูงวัย รูปร่างท้วมกำลังเดินบนกะลา โดยข้างลำตัวทั้งสองข้างจะมีราวไม้ไผ่สำหรับเดิน เกาะยึดไปมาแล้วฉันก็หักเลี้ยวจักรยานเข้าไปในศูนย์โดยไม่รีรอ ฉันจอดรถจักรยานไว้แล้วยกมือไหว้ทักทายพร้อมกับเดินไปที่ทางเดินกะลาซึ่งสร้างอยู่ข้างๆ กันกับที่ยายลุนกำลังเดิน

ขณะเดินฉันก็ได้ชวนยายลุนไปด้วยโดยฉันเป็นฝ่ายถามถึงอาการสามียายก่อน ยายเล่าว่าช่วงนี้ปล่อยให้นอนพักอยู่คนเดียวที่บ้านเลยขอตัวเดินออกมาคลายเครียดยายบอกว่าเดินบนกะลาแล้วรู้สึกว่าการปวดขาลดลง เมื่อบรรยากาศรู้สึกผ่อนคลายแล้วฉันได้เปิดประเด็นเพื่อขอทราบประวัติชีวิตของยายยายเล่าว่า เป็นคนบ้านหนองกุ้งศรีโดยกำเนิด ปัจจุบันอายุ 62 ปีมี พี่น้อง 8 คนยายลุนหรือหมอลุนที่ชาวบ้านบางคนชอบเรียกเรียนจบหลักสูตรจากวิทยาลัย ผดุงครรภ์แห่งหนึ่งในภาคอีสานเมื่อปี 2508 เคยทำงานที่ศูนย์โรคเรื้อนประมาณ 5 ปี จึงได้ลาออกจากการพรีมกันกับสามี ซึ่งทำงานอยู่ที่เดียวกันมาอยู่บ้านเกิด สามีคนแรกเสียชีวิตหลังจากคลอดลูกคนที่ 4 ได้เพียง 2 เดือน ซึ่งขณะนั้นอายุยายสามสิบกว่าๆ ส่วนสามีคนปัจจุบันเป็นตำรวจและเคยมีครอบครัวมาแล้วก่อนที่จะมาอยู่กินกับยาย

ยายลุนเริ่มป่วยเป็นเบาหวานตั้งแต่ปี 2543 จากประสบการณ์สมัยเรียนผดุงครรภ์ ถ้าพูดถึงโรคเบาหวาน “แพทย์ในสมัยนั้นจะสั่งหัว เพราะเป็นโรครักษาไม่หาย” แรกๆ ยายไม่กล้าคุยกับใครเช่นเดียวกับผู้ป่วยรายอื่นๆ แต่พอมารักษาที่โรงพยาบาล มาเจอผู้ป่วยที่ไม่มีเฉพะาตน ความรู้สึกยายจึงลดลง

หลังจากผูกเสี่ยวเบาหวานกับยายถิน ทั้งสองคนจะเจอกันบ่อยครั้งดูเหมือนจะบ่อยกว่าเสี่ยวดั้งเดิมเสียด้วยซ้ำ เพราะตอนเช้ายายถินจะต้องเดินผ่านบ้านยายลุนก่อนไปซื้อข้าวหรือบางครั้งก็ไปเจอกันที่ร้านขายกับข้าว แต่เนื่องจากว่าการเป็นเสี่ยวเบาหวานยายลุนเป็นคนขอเป็นเสี่ยวก่อน ประกอบกับด้วยยายลุนเคยเป็นเจ้าหน้าที่สาธารณสุข การเป็นเสี่ยวเบาหวานไม่ได้ศรัทธาใจกันมาก่อนเวลาพูดคุยซักถาม ยายลุนจึงเป็นคนพูดถามก่อนเสียส่วนใหญ่ โดยเรื่องที่ถามมักจะถามถึงค่าน้ำตาลเท่าไร? หมอนัดอีกวันไหน? มีช่วงหนึ่งน้ำตาลยายถินสูงขึ้น ยายลุนก็บอกให้ยายถินพยายามดูแลตนเองพร้อมแนะนำไปเดินกะลา สัมพันธภาพของทั้งสองอาจจะดูเหมือนไม่แนบแน่นเช่นเสี่ยวดั้งเดิม แต่ยายถินก็ได้พูดให้ฉันฟังว่า “การมีเสี่ยวเบาหวานเปรียบเหมือนแนวกินใส่ผงชูรส²⁵ มันกะตืออยู่ดอกรมีหมูกอยถามคอยไถ่ยามเจ็บไข้ได้ป่วย”²⁶

สามเดือนต่อมาสามียายลุนป่วยหนัก ต้องฟุ้งออกซิเจนตลอดเวลา จึงต้องนอนที่โรงพยาบาล ฉันได้มีโอกาสดูเยี่ยมโดยได้ซื้อโอวัลตินไปเยี่ยมไข้ ฉันทราบมาว่าตลอดระยะเวลาที่สามียายป่วยยายต้องดูแลคนเดียวมาตลอด โดยค่าใช้จ่ายได้มาจากเงินเดือนสามี ยายที่เหลือจากหักค่า สหกรณ์ และมีลูกสาวที่ติดมากับสามีซึ่งยายได้ดูแลเลี้ยงดูมาตั้งแต่เล็ก ๆ

²⁵ อาหารใส่ผงชูรส

²⁶ มันก็ตืออยู่หรือก็มีเพื่อนคอยมาถามข่าวคราวเวลาเจ็บป่วย

เป็นคนส่งเงินมาช่วยเป็นประจำอีกแรงหนึ่ง ฉันได้ถามถึงอาการป่วยพร้อมสอบถามถึงคู่เสียวยายเล่าให้ฟังว่า“ยายถิ่นเรากะมาถามข่าวเฒ่าพอนี่อยู่ดอก เพินมาเยี่ยมบ่ได้แหล่วเภาเพินกะเลี้ยงหลานอยู่คนเดียวเพินกะสิคือฉันนี่แหละ”²⁷

กรณีคู่เสียวเบาหวานยายถิ่นและยายลุนทำให้เกิดการเรียนรู้ว่า การเข้าไปดำเนินโครงการที่ละเลยเข้าไปศึกษาชุมชนก่อน จึงไม่เห็นปรากฏการณ์วิถีชีวิตของชาวบ้านซึ่งมีสัมพันธภาพแบบเสียวอยู่ก่อนแล้ว โดยเฉพาะยายถิ่นได้รับการขนานนามว่า เสียวฮักเสียวแพงของยายหวัง ประกอบกับการดำเนินโครงการโดยมอง “โรค” เป็นตัวตั้งจึงเป็นการไปแยกความสัมพันธ์แบบธรรมชาติมาเป็นความสัมพันธ์แบบประดิษฐ์ส่งผลทำให้สัมพันธภาพไม่แนบแน่นหรือเปราะบางเช่นความสัมพันธ์กับยายหวัง แต่ก็ยังมีสิ่งดีเกิดขึ้นที่คู่เสียวเบาหวานได้มีเพื่อนคอยถามไถ่อาการทุกข์สุขพอได้หายจากอาการเครียดและมีกำลังใจที่จะต่อสู้กับชีวิตที่ต้องอยู่คนเดียวตามลำพังให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุขเช่นคนอื่น ๆ อย่างไรก็ตามเสียวเบาหวานเชื่อว่าความสัมพันธ์จะไม่แนบแน่นเช่นกันทุกคู่ แต่ยังมีคู่เสียวเบาหวานที่หลังจากมาเป็นคู่เสียวกันแล้วมีการไปมาหาแวะ ร่วมป่วยร่วมรักษา คอยให้กำลังใจซึ่งกันและกันจากคนที่มิภาวะแทรกซ้อนได้กลายมาเป็นเสียวเบาหวานตัวจริงและเป็นเจ้าของคำพูดที่ว่า “จั่งสันหละคนบ่มีเสียวมันเลยเหงา”(อย่างนี้แหละ คนไม่มีเสียวเลยเหงา)

เสียวเบาหวานตัวจริง: ลุงหน้ กับ ลุงพา

ลุงหน้เป็นประธาน อสม.ของหมู่บ้านหนองกุ้งศรีแห่งนี้ ป่วยเป็นเบาหวานมาราว 5 ปี ลุงรับยาเป็นประจำที่โรงพยาบาลของฉันทน์ จากผลการตรวจน้ำตาลในกระแสเลือดที่สูงมากกว่าเกณฑ์และจัดอยู่ในข่ายผู้ป่วยที่มีภาวะแทรกซ้อนเป็นสาเหตุให้ฉันทน์ต้องเฝ้าติดตามลุงหน้อย่างต่อเนื่อง ถึงแม้ว่าลุงจะมีลูกสาวเป็นพยาบาลทำงานในโรงพยาบาลเดียวกันกับฉันทน์ก็ตามแต่ผลน้ำตาลมากกว่า สองร้อยกว่า ๆ ทุกครั้งที่มารับบริการ

จากการที่ฉันทน์ลงเยี่ยมทำให้ทราบว่าลุงหน้มีภาวะเครียดจากภายในครอบครัวเองและปัจจัยภายนอก คือข้าง ๆ บ้านลุงเป็นครอบครัวที่มีปัญหามากที่สุดภายในหมู่บ้านนี้ โดยครอบครัวนี้พ่อชอบดื่มเหล้า แม่ชอบเล่นการพนัน ลูกชายติดสุราและมีภาวะสุขภาพจิตร่วมด้วย ส่วนแม่ยายป่วยเป็นโรคเก๊าท์ โดยเฉพาะลูกชายจะมีนิสัยชอบเมามายตลอดเวลายิ่งวันไหนเมาเอะอะอาละวาด ต่ำทอยายและแม่ต่าง ๆ นานา วันนั้นยิ่งทำให้ลุงหน้เป็นห่วงลูกสาวและต้องคอยรับส่งลูกสาวไปปฏิบัติงานลงเวรป่วยหรือขึ้นเวรดึก

²⁷ ยายถิ่นได้มาถามข่าวสามียายอยู่หอแต่ไม่สามารถมาเยี่ยมได้เพราะต้องเลี้ยงหลานอยู่คนเดียวยายถิ่นก็คงเป็นเช่นยาย

“อยากจะย้ายบ้านไปที่อื่นอยู่หรอก ตอนกลางคืนก็ไม่ได้หลับไม่ได้นอน บางวันก็ขำวังปาไม้มาที่บ้าน เนี่ย! กระเบื้องที่แตกก็เพราะลูกชายบ้านบ้านหลังนั้นนั่นแหละ” ลุงนนท์พูดพร้อมชี้ให้ดูหลักฐาน

โชคยังดีที่ความทุกข์ของลุงนนท์ได้รับการเยียวยาจากคู่เสี้ยวเบาหวาน ซึ่งจะไปมาหาสู่กันเป็นประจำ พอให้ลุงนนท์ได้ระบายความรู้สึกทำให้ความเครียดลดลงบ้าง ลุงนนท์เล่าว่า ในตอนเย็นแทบทุกๆ วันถ้าลุงนนท์ไม่ไปหาเสี้ยวเสี้ยวก็มาหาลุงนนท์เช่นกัน

ช่วงแรกๆ ลุงนนท์เลือกนายสนเป็นคู่เสี้ยวแต่หลังจากนั้นประมาณ 2 เดือนลุงนนท์ได้มาขอเปลี่ยนคู่เสี้ยวใหม่เป็นลุงพาซึ่งลุงพาเป็นบุคคลหนึ่งที่ทำให้การสนับสนุนลุงนนท์สมัยเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านและให้เหตุผลในการเลิกเป็นเสี้ยวกับนายสนว่าไม่สนิทใจ ลุงนนท์กับลุงพาเป็นคู่เสี้ยวที่คนในชุมชนบอกว่าเป็นคู่ที่เหมาะสมกันอีกคู่หนึ่งโดยเฉพาะบุคลิกลักษณะเป็นคนมีรูปร่างสันทัด ใบหน้าสีเหลือง ผิวดำแดง อายุไล่เลี่ยกันโดยลุงพามีอายุมากกว่าลุงนนท์ 3 ปี และที่เป็นบุคลิกเด่นของคู่นี้ คือ เป็นคนพูดน้อย และมีความซื่อสัตย์ ซึ่งข้อมูลนี้ได้รับการยืนยันในการประชุมคัดเลือกคณะกรรมการผู้สูงอายุในหมู่บ้านซึ่งในครั้งนั้นฉันได้มีโอกาสเข้าร่วมประชุมด้วยโดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นประธาน ฉันสังเกตเห็นว่าพอมมาถึงตำแหน่งเหรียญกกลุ่มผู้สูงอายุก็มีคนสนับสนุนให้ลุงนนท์และลุงพาเป็นเอกฉันท์ครั้งเดียวผ่าน

ลุงพาป่วยเป็นเบาหวานมาราว 5 ปี เช่นเดียวกับลุงนนท์และทราบว่าป่วยเป็นเบาหวานโดยลุงพาป่วยเป็นโรคนี้ในถุงน้ำดีได้รับการผ่าตัดที่โรงพยาบาลประจำจังหวัด แต่แผลมีปัญหาเรื้อรังแพทย์จึงได้ทำการตรวจเบาหวานและได้รับการรักษาตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ลุงพามีภรรยาคอยดูแลเป็นอย่างดี ประกอบกับการปฏิบัติตัวตามคำแนะนำของแพทย์และออกกำลังกายโดยวิธีวิ่งตอนเช้า หรือบางวันก็ขี่จักรยานรอบหมู่บ้านจึงทำให้ร่างกายฟื้นตัวเร็ว ปัจจุบันค่าน้ำตาลของลุงพาอยู่ในเกณฑ์ปกติ

วันที่ฉันลงเยี่ยมลุงนนท์ในครั้งแรกก็ได้เห็นบรรยากาศลุงพามาเยี่ยมลุงนนท์และในเหตุการณ์อื่นๆ ก็มักสังเกตเห็นคู่เสี้ยวคู่นี้เป็นประจำ รวมถึงการมาตรวจตามนัด ลุงนนท์เล่าว่าเวลามารับยาเบาหวานจะขี่รถมอเตอร์ไซด์มาด้วยกันโดยลุงนนท์เป็นคนขับและมีลุงพาเป็นคนซ้อน “พวกเราขี่รถไปด้วยกัน ตั้งแต่มาเป็นเสี้ยวกันนี้แหละ”

เวลาทราบว่าผลน้ำตาลของลุงนนท์สูง ลุงพาก็จะเป็นฝ่ายพูดให้กำลังใจและปลอบใจลุงนนท์ ในฐานะที่เคยป่วยปางตายมาก่อน“น้ำตาลมันก็ขึ้นๆ ลงๆ ถ้าไม่ถึงสองร้อยกว่าถือว่าเขย”

ลุงนนท์เล่าว่า รู้อยู่แะใจว่าน้ำตาลมากกว่าสองร้อย หมอจะบอกว่าแสดงถึงอาการของโรคไม่ค่อยดี แต่ลุงนนท์บอกว่าเป็นคำพูดของผู้ป่วยเบาหวานเช่นกัน จึงทำให้รู้สึกว่ามีเฉพาะแต่ตัวเองที่ป่วย ลุงนนท์ยังมีความหวังว่าค่าน้ำตาลจะอยู่ในเกณฑ์ปกติเช่นเดียวกับลุงพาไม่ว่าวันใดก็วันหนึ่ง

ปัจจุบันลุงนนท์มีสีหน้าสดชื่นและมีผลน้ำตาลอยู่ในเกณฑ์ปกติ ฉันมีโอกาสดำพาคุณเสี่ยวจำนวน 5 คู่ไปร่วมงาน “ความรู้...สู่ปัญญา...พัฒนาเมืองกาฬสินธุ์” ขณะนั่งรถตู้จะไปร่วมงานได้เปิดซีดีหมอลำเรื่องต่อกลอนให้คุณ ในตอนหนึ่งของเรื่องมีตัวแสดงในบทบาทของยายที่มีนิสัยขี้เหนียว แล้วเกิดการเจ็บป่วยขึ้นมา ไม่มีใครมาเยี่ยมยามถามข่าวจึงเกิดความรู้สึกเหงาว่าเหว **รู้สึกเบื่อหน่ายกับชีวิต** ลุงนนท์พูดขึ้นมาว่า

“จั่งสั้นละ คนบ่มีเสี่ยวมันเลยเหงา” (อย่างนี้แหละ คนไม่มีเสี่ยวเลยเหงา)

กรณีคุณเสี่ยวลุงนนท์กับลุงพาทำให้บุคลากรสาธารณสุขได้เรียนรู้การดูแลผู้ป่วยเบาหวานที่เมื่อก่อนจะมองเฉพาะด้านชีววิทยาทางการแพทย์โดยได้ละเอียดมุมมองสหวิทยาการทางการแพทย์ เวลาผู้ป่วยมารับบริการจึงใช้ค่าน้ำตาลในกระแสเลือดเป็นเกณฑ์ตัดสินชะตาชีวิตของผู้ป่วยแต่โชคดีที่ลุงนนท์มีเสี่ยวที่มีประสบการณ์ชีวิตการเจ็บป่วยปางตายมาก่อนเป็นแบบอย่างในการถือปฏิบัติพร้อมกับมีเสี่ยวคอยให้กำลังใจเมื่อทราบว่าผลเลือดสูงกว่าปกติ จากสัมพันธภาพแบบเสี่ยวซึ่งเป็นวิถีชีวิตของคนอีสานและเมื่อได้เป็นเสี่ยวกันแล้วเกิดความอึดพังกอยเป็นห่วงเป็นใย ร่วมป่วยร่วมรักษาเวลามาตรวจก็ซอมนมเตออร์ไซค์มาด้วยกันจึงทำให้ลุงนนท์มีแรงใจ (คลายความเครียดลง) และมีกำลังใจเกิดความเชื่อมั่นในตนเองมีอารมณ์มั่นคงที่จะต่อสู้กับปัญหาที่มีความพยายามที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมพยายามออกกำลังกายสม่ำเสมอและพยายามลดการรับประทานอาหารรสหวานและอาหารมันลดลง ส่งผลให้มีสุขภาพที่ดีทั้งด้านกายจิตสังคมและปัญญาพร้อมทั้งมีความสุขเกิดขึ้นในชีวิต

จากปรากฏการณ์ที่ฉันเองได้พบเจอตลอดระยะเวลา 6 เดือนที่ได้ดำเนินการตามโครงการเสี่ยวอ่อนหวานสาสุข ซึ่งมีการดำเนินงานทั้งเชิงรุกและเชิงรับ จึงทำให้ฉันได้มีโอกาสเห็นพัฒนาการของผู้ป่วยที่เข้าร่วมโครงการจำนวน 8 คู่ ฉันสังเกตเห็นบางคู่เสี่ยวเวลามารับบริการที่คลินิกในโรงพยาบาล จะเดินมาด้วยกันและจากการเฝ้าติดตามในชุมชน โดยมีเครื่องมือ 7 ชิ้น เป็นเครื่องมือนำทาง ทำให้ฉันเห็นแง่มุมของเสี่ยวเบาหวานแตกต่างที่ฉันคาดหวัง โดยคู่เสี่ยวที่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันมักจะมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกันมาก่อนหรือบางคู่เสี่ยวเคยเป็นเพื่อนกันมาตั้งแต่สมัยยังเด็กซึ่งมีจำนวน 3 คู่ ส่วนคู่ที่ไปมาหาสู่ถามข่าวคราว กันบ้างมักเป็นคู่ที่ไม่ค่อยได้คบหากันมาก่อนซึ่งมีจำนวน 5 คู่ ส่วนค่าน้ำตาลในกระแสเลือดมีแนวโน้มในทางที่ดีขึ้น มีจำนวน 3 คู่ที่มีระดับน้ำตาลอยู่ในเกณฑ์ปกติและมีคู่เสี่ยวจำนวน 2 คู่โดยที่คนใดคนหนึ่งมีภาวะแทรกซ้อนที่เหลืออีก 3 คู่มีค่าน้ำตาลในกระแสเลือดเกินปกติ

มีสิ่งที่เกิดขึ้นเกินความคาดหวัง พบว่า กลุ่มผู้ป่วยเบาหวานให้ความร่วมมือแตกต่างไปจากเดิม โดยสังเกตได้จากการประชุมในหมู่บ้าน การพัฒนาหมู่บ้าน การณรงค์ป้องกันโรคไข้เลือดออกและโรคไข้หวัดนกในชุมชน และที่ประทับใจที่มงานฉันมากที่สุดคือการรวมพลังของกลุ่มผู้ป่วยเบาหวานและกลุ่มผู้สูงอายุในการต้อนรับการประเมินหมู่บ้านจัดการสุขภาพและศูนย์

เรียนรู้ในชุมชนซึ่งส่งผลให้การประเมินผ่านเกณฑ์ประเมินและนำความประทับใจแก่ทั้งผู้มาประเมินและผู้เตรียมรับการประเมิน

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้ฉันต้องกลับมาทบทวนตนเอง ฉันอาจเป็นบุคคลากรคนหนึ่งที่ถวิลหาวัฒนธรรมท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในงานสาธารณสุข ที่ยุคสมัยนี้ชอบพูดว่า “นวัตกรรม” โดยลืมไปว่าประเพณีวัฒนธรรมไม่ใช่จะคงอยู่หรือแช่แข็งโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยและบกพร่องที่ไม่ได้ไปศึกษารากเหง้าวัฒนธรรมให้เข้าใจก่อนนำมาใช้ พร้อมกันนี้อาจเป็นด้วยประสบการณ์คนของรัฐที่มองว่าทุกชุมชนล้วนเหมือนกัน ว้างเปล่าปราศจากความขัดแย้งใดๆ เวลาจัดทำโครงการก็ละเลยศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนให้เข้าใจ มาถึงวันนี้ฉันทราบด้วยตนเองแล้วว่า การประยุกต์ใช้ประเพณีผูกเสี่ยวจำเป็นต้องไม่ละเลยรากเหง้าวัฒนธรรมเดิมและประวัติศาสตร์ชุมชน

ส่วนที่สาม

การทบทวนวรรณกรรมและวิเคราะห์ประเพณีผูกเสี่ยวในฐานะประเพณีประติษฐ์

การบูรณาการประเพณีผูกเสี่ยว เพื่อตอบสนองนโยบายรัฐในการดูแลผู้ป่วยเรื้อรังในชุมชน โดยนำแนวคิด **กลุ่มช่วยเหลือตนเอง (self help group)** ซึ่งเป็นกลุ่มที่เกิดจากบุคคลที่มีลักษณะเดียวกันมารวมกันโดยสมัครใจ เพื่อให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในการตอบสนองต่อความต้องการเอาชนะความพิการหรือแก้ปัญหาชีวิตที่มีร่วมกัน มาผนวกรวมกับประเพณี “การผูกเสี่ยว” ซึ่งเป็นประเพณีท้องถิ่นเพื่อใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการดูแลผู้ป่วยเบาหวานในชุมชน

บุคลากรทางการแพทย์ ได้นำแนวคิดกลุ่มช่วยเหลือตนเองเกิดขึ้นอย่างแพร่หลาย (Waraporn 2006) สำหรับกลุ่มผู้ป่วยเบาหวาน เกสรี เลิศประไพ (2539) ได้นำแนวคิดนี้มาศึกษาเปรียบเทียบประสิทธิผลของการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มช่วยเหลือตนเองต่อความบกพร่องในการดูแลตนเองของผู้ป่วยโรคเบาหวานชนิดไม่พึ่งอินซูลิน เปรียบเทียบกับผู้ป่วยที่ได้รับการสอนตามปกติ พบว่า ภายหลังเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มช่วยเหลือตนเองผู้ป่วยโรคเบาหวานมีความบกพร่องในการดูแลตนเองลดลงต่ำกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มช่วยเหลือตนเอง และลดลงมากกว่าผู้ป่วยโรคเบาหวานที่ได้รับการสอนตามปกติ และผู้ป่วยโรคเบาหวานที่ได้รับการสอนตามปกติมีความบกพร่องในการดูแลตนเองลดลงต่ำกว่าก่อนได้รับการสอนตามปกติส่วนน้ำตาลในเลือดก่อนอาหารเช้าของผู้ป่วยโรคเบาหวานกลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มช่วยเหลือตนเองและได้รับการสอนตามปกติลดลงไม่แตกต่างกัน

ถึงแม้ว่า สมาชิกของกลุ่มช่วยเหลือตัวเองจะใช้ประสบการณ์ที่แต่ละคนได้รับมาร่วมกันอภิปราย เพื่อหาแนวทาง หรือการเรียนรู้วิธีการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง การทำงานของกลุ่มเกิดจากปฏิสัมพันธ์และความไว้วางใจ ส่วนความรู้สึกร่วมของกลุ่มในฐานะเหมือนผู้ลงเรือลำเดียวกัน เป็นรูปแบบหนึ่งของกลุ่มสนับสนุนทางสังคม (Bender อ้างใน Taylor 1980: 609) และสามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มช่วยเหลือตนเอง นั่นคือ สามารถสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม สมาชิกได้ช่วยเหลือตนเองและมีทางเลือกในการตัดสินใจแก้ปัญหา เกิดเจตคติสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่พึงประสงค์ สร้างความรู้สึกรับรู้ถึงคุณค่าตนเองในสังคมด้วยการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของสมาชิกในกลุ่มและเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือผู้อื่นโดยมิใช่เป็นเพียงผู้รับฝ่ายเดียว (Bender อ้างใน Taylor 1980:609)

การที่รื้อฟื้นประเพณีผูกเสี่ยวมาประยุกต์ใช้ในการดูแลผู้ป่วยเบาหวาน จึงถือว่าเป็นการเริ่มต้นที่ดี เนื่องจากการนำประเพณีผูกเสี่ยว ซึ่งมีความหมายลึกซึ้งและเป็นวิถีชีวิตของคนอีสาน ซึ่งเมื่อคนได้เป็นเสี่ยวกันแล้วจะเกิดความอึดพ่วงเกิดความเป็นห่วงเป็นใยคอยดูแลและให้กำลังใจซึ่งกันและกันทำให้ผู้ป่วยเบาหวานมีภาวะเครียดลดลงมีกำลังใจที่จะปรับเปลี่ยน

พฤติกรรมส่งผลให้ผู้ป่วยมีความสมดุลทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและจิตวิญญาณหรือการมีสุขภาวะนั่นเอง

เสียจึงถือได้ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของกลุ่มช่วยเหลือตัวเอง (self help group) ซึ่งได้รับการสนับสนุนทางสังคม (social support) ได้แก่ สนับสนุนด้านอารมณ์ ข้อมูล และเครื่องมือ ซึ่งจะใช้สนับสนุนการปรับภาวะจิตสังคม (psychosocial aspect) มากกว่าการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม แม้ว่าผู้ป่วยจะสามารถดูแลตัวเองดี ลดความเครียดให้ลดลงได้ แต่ระดับน้ำตาลในเลือดก่อนอาหารเข้าก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทั่วไปของกลุ่มช่วยเหลือตัวเองแต่อย่างไรก็ตามการมีคู่เสี่ยวของผู้ป่วยเบาหวานถึงแม้จะไม่มาช่วยลดน้ำตาลในกระแสเลือดโดยตรงแต่ผู้ป่วยสามารถมีสุขภาวะได้ซึ่งเกิดจากการที่คู่เสี่ยวมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกันคอยเป็นห่วงเป็นใย ถามไถ่ทุกข์สุข ให้กำลังใจซึ่งกันและกันรวมถึงมีพื้นที่กลุ่มคนที่เปรียบเสมือนลงเรือลำเดียวกัน พร้อมกันนี้สัมพันธภาพแบบเสี่ยวเป็นสิ่งที่ไม่แปลกแยกไปจากวิถีชีวิตโดยเฉพาะคนอีสานที่ฝังแน่นอยู่ในจิตใจและถือปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน

เสี่ยว: เสี่ยวดั้งเดิมและเสี่ยวทางการ

หากจะพิจารณากลุ่มช่วยเหลือตัวเองในสังคมไทย เราจะพบกลุ่มช่วยเหลือที่มีความผูกพันกันและกันทั้งทางด้านเศรษฐกิจสังคม และอื่นๆ ความผูกพันอันนี้จะแผ่ขยายไปถึงเครือญาติของทั้งสองฝ่าย ซึ่งชาวอีสานเรียกว่า “เสี่ยว” เช่นเดียวกับชาวไทยภาคเหนือ ซึ่งมีความผูกพันกันทางชีวิตจิตใจ ส่วนชาวไทยภาคใต้ เรียกว่า “เกลอ” ในครอบครัวที่มีความสนิทสนมกลมเกลียวรักใคร่กัน หากครอบครัวใดมีภรรยาที่กำลังตั้งครรภ์ก็เคยมีประเพณีให้ทารกในครรภ์เป็นเกลอกัน ถ้าคลอดออกมาต่างเพศกันก็มักจะได้แต่งงานกัน ถ้าเป็นเพศเดียวกันก็มีฐานะเป็นเกลอกันหรือผู้ที่เกิดในปีเดียวกัน มีอารมณ์จิตใจคล้ายกันก็จะเป็นเกลอกัน (วิไลวัจน์ และวิจิต 2526)

การเป็นมิตรแท้ เพื่อนแท้ มีความซื่อสัตย์สุจริตและจริงใจต่อกันสามารถตายแทนกันได้ ที่เรียกว่า “เสี่ยว” นั้น เกิดจากการ “การผูกเสี่ยว” ซึ่งเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมา ปรากฏหลักฐานในหนังสือที่ถือได้ว่าเป็นวรรณคดีของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อุดม 2540) เรื่องรามเกียรติ์ตอนพญาคูขี้หอมคิดถึงเสี่ยว เป็นกลอนว่า

อันว่าบิดาพระ พ่อพญาภายพุนฮ้อยว่า จักไปหาเจ้า “สหายแพงผู้เป็นเสี่ยว”

นอกจากนั้นยังปรากฏหลักฐาน ในเรื่อง ผาแดงนางไอ่ ตอนสองพญานาคแบ่งเมืองกันปกครองและให้สัญญาต่อกัน เป็นกลอนว่า

“สองก็ฮักขอดมันเหมือนฮวมเคหัง การครองคุณเสี่ยวสหายหลายชั้น จงได้ขอด มันหมายฮวมไมตรี เพื่อจักเป็นใจเดียวกันบ่ลอมมายม้าง”

สำหรับในทางพุทธศาสนา ได้แยกเสี้ยวออกเป็นสองจำพวก คือ เสี้ยวดีเรียก “**สุมิตร**” และเสี้ยวชั่วเรียก “**บาปมิตร**” ซึ่งเป็นพื้นฐานในการแบ่งประเภทเสี้ยวของชาวอีสานนั้น คือ เสี้ยวดี และเสี้ยวชั่ว โดย **เสี้ยวดี** มี 4 กลุ่ม คือ เสี้ยวมีอุปการะ เสี้ยวร่วมสุขร่วมทุกข์ เสี้ยวแนะประโยชน์ และเสี้ยวมีความรักใคร่ และ **เสี้ยวชั่ว** มี 4 กลุ่ม คือ เสี้ยวปอกลอก เสี้ยวดีแต่พูด เสี้ยวหัวประจบ และเสี้ยวชักชวนในทางฉิบหาย

การปฏิบัติในการผูกเสี้ยว

กรณีการ “ผูกเสี้ยว” ยายถินและยายสมหวังได้ ได้เกิดขึ้นในบริบทของครอบครัวและเพื่อนๆ โดยมีกระบวนการตั้งแต่การ “**แยกเสี้ยว**” “**ผูกเสี้ยว**” และ “**ขอดเสี้ยว**” ตามประเพณีจนได้ “เสี้ยวดี” หรือ “**สุมิตร**” ตามหลักศาสนา (สุทธิณี 2532) เกิดความสัมพันธ์ระหว่างคู่เสี้ยว และเครือญาติจนเรียกได้ว่าเป็น “**เสี้ยวฮักเสี้ยวแพง**”

ในกรณีนี้ การแยกเสี้ยว เกิดจากเพื่อนๆ สามีและลูก เห็นว่าทั้งสองคน มีรูปร่างคล้ายคลึงกัน (บุคลิก ท่าทาง ตัวสูง ผิวขาวใบหน้ารูปเหลี่ยม) มีความคิดจิตใจคล้ายคลึงกัน (ชอบหมอลำ ชอบหอยเหมือนกัน) มีอายุไล่เลี่ยกัน (อายุเท่ากัน) มีเพศเดียวกัน (เพศหญิงเหมือนกัน)

หลังจากแยกเสี้ยวเรียบร้อยแล้วตกลงเป็นเสี้ยวกันในพิธี “**ผูกเสี้ยว**” โดยใช้ด้ายขาวผูกข้อมือของแต่ละคน เพื่อให้เป็นสิริมงคลคู่เสี้ยวยิ่งขึ้น ในกรณีนี้ไม่ได้พิธีสู่ขวัญบายศรีคู่เสี้ยวก่อนจะผูกแขนเสี้ยว แต่ก็ยังมีผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือให้อวาท ให้ศีลให้พรอบรมสั่งสอนให้คู่เสี้ยวรักนับถือกันตลอดพ่อแม่พี่น้องและวงศ์ญาติของกันและกันให้การช่วยเหลือแก่กันตลอดไปตอนนี้เรียกว่า “**ขอดเสี้ยว**” หลังจากนั้นก็เลี้ยงข้าวปลาอาหารกัน ตามธรรมเนียม

ความผูกพันของเสี้ยว ระหว่างยายถินและยายสมหวัง เรียกได้ว่าเป็น “**เสี้ยวฮักเสี้ยวแพง**” ซึ่งเป็นผลจากการมีสัมพันธ์ภาพที่ดีหลังจากเป็นคู่เสี้ยวกัน ได้แก่ เสี้ยวต่อเสี้ยว เสี้ยวในเครือญาติ ไปมาหาต้อง ไปมาหาแวะ ช่วยเป็นช่วยตาย

อย่างไรก็ตาม “**เสี้ยวเบาหวาน**” ไม่ได้เกิดขึ้นในบริบทของครอบครัว หากเกิดจากการประยุกต์รวมประเพณี “**ผูกเสี้ยว**” เข้ากับแนวคิด “**กลุ่มช่วยเหลือตัวเอง**” ของบุคลากรทางการแพทย์ ถึงจะมีพิธีกรรม “**ผูกเสี้ยว**” และ “**ขอดเสี้ยว**” เหมือนเสี้ยวดั้งเดิม แต่ไม่ได้มีการ “**แยกเสี้ยว**” ตามประเพณี คือ มีลักษณะของรูปร่างคล้ายคลึงกัน ความคิดจิตใจคล้ายคลึงกัน หรืออายุไล่เลี่ยกันได้แต่เลือกคนที่เป็นเบาหวานเหมือนกัน อยู่คู่กันเดียวกัน จึงทำให้ความสัมพันธ์ไม่ได้แบ่งบานไปเหมือนกรณียายถินและยายสมหวัง

ในกรณียาดินและยาลุน ซึ่งเป็นเสี้ยวเบาหวานกัน อาจจะมีข้อผูกพันของเสี้ยวเช่น ไปมาหาแวะ ร่วมป่วยร่วมรักษา แต่การที่ยาลุนเคยเป็นเจ้าหน้าที่สาธารณสุขทำให้เกิดความสัมพันธ์คล้ายกับความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่และผู้ป่วย (provider-patient relationship) ขึ้น นั่นคือ ยาลุนใช้ความรู้ทางการแพทย์ที่แฝงฝังอยู่ในเนื้อในตัวของตัวเองมาพูดคุยในชีวิตประจำวัน ซึ่งยาลุนอาจจะรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ได้ ทำให้ยาดินรู้สึกไม่สนิทใจ และแสดงความรู้สึกต่อการมีเสี้ยวเบาหวานว่า “การมีเสี้ยวเบาหวานเปรียบเหมือนแนวกินใส่ผงชูรส²⁸ มันกะตืออยู่ดอกมีหมู่คอยถามคอยไต่ถามเจ็บไขได้ป่วย”²⁹

เช่นเดียวกันกับกรณีเสี้ยวเบาหวานระหว่าง ผู้ใหญ่สนกับลุงนนท์ ในกรณีนี้ถึงแม้จะจับคู่เสี้ยวกันเอง แต่การจับคู่กันนั้นก็ไม่ได้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีจนเกือบจะกลายเป็น “เสี้ยวชั่ว” หรือ “บาปมิตร” ตามหลักศาสนา (สุทธินิ 2532) เนื่องจากทั้งคู่เคยมีความขัดแย้งกันในเรื่องการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน จนกระทั่ง ลุงนนท์ได้คู่เสี้ยวเบาหวานคนใหม่นั้นคือ ลุงพา ซึ่งสร้างความสัมพันธ์กันแบบ ไปมาหาแวะ ร่วมป่วยร่วมรักษา จนได้รับการขนานนามว่าเป็น “เสี้ยวเบาหวาน” ตัวจริง

ถ้าจะพิจารณาการผูกเสี้ยวเบาหวานในฐานะ “การผูกเสี้ยวทางการ” ความสัมพันธ์ของลุงนนท์และลุงพาไม่ได้เกิดขึ้นจากการผูกเสี้ยวแบบนี้ ทั้งคู่เกิดจากเคยทำงานร่วมกันมาก่อนหน้านี้โดยลุงนนท์มีบทบาทในการสวมหมวกคณะกรรมการกองทุนเงินล้านของหมู่บ้านอีกใบ ส่วนตัวลุงพาก็เป็นคณะกรรมการดังกล่าวเช่นกันประกอบกับสมัยเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านลุงพาก็เป็นที่มาของคนสำคัญคนหนึ่งในการช่วยหาเสียงจึงทำให้ทั้งสองท่านมีความคุ้นเคยกันมาก่อนถึงแม้ว่าจะไม่ถึงขนาดสนิทชิดเชื้อกันก็ตาม แต่ก็เป็นการ แยกเสี้ยว มาแล้วแบบไม่เป็นทางการพอได้มาผูกเสี้ยวเบาหวานกันจากบุคคลที่มีลักษณะนิสัยพูดน้อยและเป็นคนมีความซื่อสัตย์เคยช่วยเหลืองานชุมชนมาด้วยกันจึงทำให้เกิดความอึดแน่นมากขึ้น มีการไปมาหาแวะถามข่าวคราวกันแทบทุกวัน รวมถึงเวลามาตรวจที่โรงพยาบาลก็ซ้อนรถมาด้วยกันร่วมป่วยร่วมรักษา คอยให้กำลังใจโดยเฉพาะช่วงที่ลุงนนท์มีผลค่าน้ำตาลในกระแสเลือดเกินเกณฑ์ปกติช่วยให้ลุงนนท์คลายความตึงเครียดลงได้ มีกำลังใจที่จะเผชิญกับความเจ็บป่วยและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมโดยมีคู่เสี้ยว (ลุงพา) เป็นแบบอย่าง ลุงนนท์พูดว่า “รู้สึกว่เสี้ยวใส่ใจในตนเองมากขึ้น จะไปใสมาใส³⁰ ก็มาชวน คู่อื่น ๆ ผมถามข่าวดู ยายปีกับยายกา พ่อใหญ่ชากับพ่อใหญ่มีกะเป็นคือกัน”³¹

²⁸ อาหารใส่ผงชูรส

²⁹ มันก็ตืออยู่หรือก็มีเพื่อนคอยมาถามข่าวคราวเวลาเจ็บป่วย

³⁰ ไปไหนมาไหน

³¹ เป็นเหมือนกัน

เชื่อว่าเสียสละการจะไม่ใช้เรื่องดี ชาวบ้านกิ่งอำเภอเปือยน้อย จังหวัดขอนแก่น ให้
ความเห็นว่าการผูกเสียสละการดีเพราะเป็นการส่งเสริมความสามัคคี และเห็นว่าทั้งเสีย
ดั้งเดิมและเสียสละการดีคนละอย่าง เสียสละดั้งเดิมดีเพราะส่วนใหญ่ผู้เสียสละมีความรักใคร่กันมา
ก่อนหลังผูกเสียสละแล้วยังจะทำให้รักใคร่สนิทสนมกันยิ่งขึ้น และเห็นว่าเสียสละการดีในแง่ที่ว่า
จะทำให้เกิดความสามัคคีอย่างกว้างขวางและเป็นการรักษาประเพณีอันดีงามเอาไว้ (วิไลวัฒน์
และวิจิต 2526) ที่ชาวบ้านสามารถแสดงความคิดเห็นอย่างนั้นได้ เป็นเพราะ การผูกเสียสละการ
เกิดขึ้นเมื่อ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2523 ก่อนการประเมินผลราว 2 ปี และมีเสียสละการ 110
ราย เสียสละดั้งเดิม 104 ราย การมีเสียสละจำนวนมากทำให้ ทั้ง เสียสละดั้งเดิมและเสียสละการ มี
ความเห็นว่าการผูกเสียสละการดี เพราะเป็นการรักษาประเพณีอันดีงาม และสร้างสรรค์
ความสามัคคีในหมู่คณะ และการผูกเสียสละการทำได้ครั้งละหลายคู่ทำให้มีความสามัคคีอย่าง
กว้างขวาง

อย่างไรก็ตาม การเล็งเห็นคุณประโยชน์ของประเพณีในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์ที่มีการ
ต่อยอดคุณค่าให้เป็นประเพณีอันดีงาม เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางสังคมสร้างความสามัคคีใน
สังคม ซึ่งอีริค ฮอบส์บอว์ม (Eric Hobsbawm) เรียกว่า ประเพณีประดิษฐ์ (Invention of
tradition)

อีริค ฮอบส์บอว์ม (Eric Hobsbawm) เสนอว่า ประเพณีประดิษฐ์ หมายถึงชุดของ
ปฏิบัติการ ระเบียบปฏิบัติที่มีกฎเกณฑ์ของพิธีกรรมหรือสัญลักษณ์ที่มีการต่อยอดคุณค่า หรือ
สร้างบรรทัดฐานขึ้นมาชุดหนึ่ง โดยแสดงถึงความต่อเนื่องกับประวัติศาสตร์ในอดีต (อ้างใน
ชินดา 2543)

การผูกเสียสละเบ้าหวาน จึงกลายเป็นเครื่องมือที่บุคลากรทางการแพทย์ผลิตขึ้นมา
อาศัยความชอบธรรมในวิชาชีพ โดยการให้ความรู้ การควบคุมพฤติกรรม ทั้งจากตัวบุคลากร
เองและผ่านคู่เสียสละ ในมิตินี้ การผูกเสียสละเบ้าหวานจึงกลายเป็น ประเพณีประดิษฐ์ ในฐานะของ
เครื่องมือหรือทรัพยากรแห่งอำนาจที่ถูกผลิตขึ้นเพื่อใช้ในการประลองกำลังในสนามของอำนาจ
ผ่านเทคนิคทางอำนาจ กลไก สถาบันต่างๆ และปรากฏไหลเวียนปฏิสัมพันธ์อยู่ใน
ชีวิตประจำวัน (Hobsbawm 1983b)

การผูกเสียสละเบ้าหวาน ไม่ได้จำเพาะอยู่ในประเภทใดประเภทหนึ่งของ “ประเพณี
ประดิษฐ์” แต่มีความคาบเกี่ยวทับซ้อนกันทั้ง 3 ประเภท ได้แก่

1.ประเภทที่สถาปนาหรือสร้างความชอบธรรมให้กับสถาบัน สถานภาพหรือ
ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เช่น สร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้บริการกับผู้ป่วย (provider-patient
relationship)

2.ประเภทที่สถาปนาหรือสร้างสัญลักษณ์ที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางสังคม (Social
cohesion) หรือความเป็นสมาชิกของกลุ่มทั้งที่เป็นชุมชนแท้และเทียม เช่น ประเพณีผูกเสีย
สละเป็นการสร้างสัญลักษณ์ให้ผู้ป่วยหวลคิดถึงการผูกเสียสละดั้งเดิม

3.ประเภทที่มีเป้าหมายหลักเพื่อขัดเกลาทักษะสังคม (Socialization) อบรมสั่งสอนในเรื่องความเชื่อ ระบบคุณค่า และแบบแผนพฤติกรรมต่างๆ เช่น การที่คู่เสี่ยวคอยกระตุ้นเตือนกันในการดูแลสุขภาพ เช่น ชวนกันมาเดินกะลา บอกไปปรับยาตามนัด

การประดิษฐ์ “ประเพณีผูกเสี่ยวเบาหวาน” ขึ้นมา ถึงแม้จะเป็นขยายขอบข่ายของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างบุคคลกรทางการแพทย์กับผู้ป่วย แต่ก็ได้ฟื้นฟูประเพณีดั้งเดิมของชุมชน ทำให้เกิดความสามัคคีในชุมชนเช่นเดียวกับกรณีบุญบั้งไฟโยธร ซึ่งเป็นทั้งงานประเพณีและงานโชว์ไปด้วยพร้อมๆ กัน ความเป็นพิธีกรรมยังคงเหลืออยู่เฉพาะในกิจกรรมของกลุ่มมเหสักข์เท่านั้น (นิธิ 2536)

การเปลี่ยนแปลงของงานบุญบั้งไฟโยธร เกิดจากระบบราชการซึ่งรวมถึงผู้ว่าราชการและข้าราชการยัดเยียดงานบุญบั้งไฟจากชุมชนจากคุ่ม มาเป็นงานของตัวเอง ซึ่งกระบวนการนี้ระบบราชการใช้อำนาจของตนเปลี่ยนแปลงลักษณะของงานโดยไม่เข้าใจลักษณะและความหมายของพิธีกรรมและประเพณีตามแบบดั้งเดิมของท้องถิ่น ซึ่งการเข้ายึดครองและการแปลงโฉมต่างๆ ที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่ทำในนามของการ “ส่งเสริมการท่องเที่ยว”

การผูกเสี่ยวเบาหวานก็จะตกเป็นปัญหาล้ายกับงานบุญบั้งไฟโยธร ที่ถูกยกระดับเป็นงานระดับชาติ ถึงแม้จะทำให้ชาวบ้านโยธรทุกคนโดยเฉพาะพวกที่เป็นสมาชิกคุ่มต่างรู้สึกภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง ที่ได้เห็นว่าการท่องเที่ยวก็มีส่วนช่วยรักษาวัฒนธรรมที่มีคุณค่าไว้ได้ แต่การประดิษฐ์ประเพณีเหล่านี้จะเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิม การที่จะช่วยรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้เราจะต้องทำให้นักท่องเที่ยวรู้จักและเข้าใจวัฒนธรรมของเราอย่างแท้จริง

ในกรณีชีวิตของคนมีเสี่ยวทั้งเสี่ยวดั้งเดิม (ยายถินกับยายหวัง) เสี่ยวเบาหวาน (ยายถินกับยายลุน และลุนนทกับลุนพา) เมื่อนำมาเปรียบเทียบเป็นตารางให้เห็นความเหมือนและแตกต่างกันของกระบวนการเรียนรู้ภายในกลุ่มตั้งแต่กลุ่มช่วยเหลือตนเอง เสี่ยวดั้งเดิม และเสี่ยวทางการเพื่อชี้ให้เห็นประเด็นความสัมพันธ์ของสมาชิกกลุ่มช่วยเหลือตนเอง ความสัมพันธ์แบบเสี่ยวดั้งเดิม ความสัมพันธ์แบบเสี่ยวเบาหวานดังปรากฏในตารางข้างล่างนี้

**ตารางเปรียบเทียบกระบวนการเรียนรู้
ภายในกลุ่มระหว่าง Self help group และ Seaw help group**

Self help group กลุ่มช่วยเหลือตนเอง	Seaw help group	
	เสี้ยวเบาหวาน	เสี้ยวดั้งเดิม
1.ขั้นเริ่มต้น (Initial Stage) -เน้นขั้นตอนสร้างสัมพันธภาพระหว่างสมาชิกและสมาชิกกับผู้นำกลุ่ม	1.แยกเสี้ยว -ผู้ป่วยเบาหวานเลือกคู่กันเอง แต่อยู่ในเงื่อนไข อยู่คู่กันเดียวกัน	1.แยกเสี้ยว -เกิดจากวิถีชีวิตสามเณรและลูกพร้อมกับเพื่อนๆ เห็นว่าเป็นบุคคลที่มีอายุเท่ากัน เพศเดียวกัน หน้าตาและอุปนิสัยใจคอคล้ายคลึงกัน
2.ขั้นทำงาน (The Working Stage) -เป็นขั้นตอนที่สมาชิกพร้อมจะเปิดเผยตนเอง สรรวจเกี่ยวกับปัญหาที่ตนเองมีและระดมพลังของสมาชิกทุกคนมาแก้ไข	2.ผูกเสี้ยว -พิธีบายศรีสู่ขวัญและผูกเสี้ยว จัดเป็นทางการ โดยมีหน่วยงานของรัฐ องค์กรท้องถิ่นและชุมชนมีส่วนร่วม -ทำบุญเลี้ยงพระ -ผู้มาร่วมงานและคู่เสี้ยวร่วมรับประทานอาหาร	2.ผูกเสี้ยว -ผู้สูงอายุและสามเณรพร้อมด้วยลูกๆและเพื่อนๆ ใช้ด้ายผูกแขนคู่เสี้ยว -ดื่มเหล้า ฟ้อนรำและร่วมรับประทานอาหารร่วมกัน ภายในกลุ่มสมาชิกราว 7-8 คน
3.ขั้นปิดกลุ่ม (The Closing Stage) -เป็นขั้นตอนที่สำคัญ ผู้นำกลุ่มจะรวบรวมประสบการณ์และสิ่งที่ได้เรียนรู้จากกลุ่มเป็นการเสริมแรงให้แก่ผู้ที่มีการเปลี่ยนแปลงตนเองหรือเป็นการตกลงและนัดหมายครั้งต่อไปซึ่งใช้เวลาในการทำกลุ่มประมาณ 1 ชั่วโมง	3.ขอตเสี้ยว -ตาจ้ำให้โอวาทและให้ศีลให้พร อบรมสั่งสอนให้คู่เสี้ยวรักกัน นบถือกันตลอดพ่อแม่พี่น้องและวงศาคณาญาติของกันและกัน ให้การช่วยเหลือแก่กันตลอดไป -สัมพันธภาพหลังจากผูกเสี้ยวในชุมชน ได้แก่ ไปมาหาแวะ ,ร่วมป่วยร่วมรักษา	3.ขอตเสี้ยว -ผู้สูงอายุให้พร"มันคือกันห่อฮ่วยปานเลขสิบเอ็ด ไปพูนกินปลาเผาฟักกินเข้า ให้อีกแพงกัน ผากเป็นผากตายกันเด้อ" -สัมพันธภาพหลังผูกเสี้ยวในชุมชน ได้แก่ เสี้ยวต่อเสี้ยว ,เสี้ยวในเครือญาติ,ไปมาหาต้อนรับ,ไปมาหาแวะ ,ฮ่วมเป็นฮ่วมตาย

จากกรณีข้างต้นจะเห็นว่า ความสัมพันธ์ของกลุ่มช่วยเหลือตนเองและความสัมพันธ์แบบเสียมีความแตกต่างกัน ตั้งแต่การเริ่มต้นโดยกลุ่มช่วยเหลือตนเองนั้นสมาชิกจะได้มาจากการตอบรับบริการซึ่งอาจจะสมัครใจหรือไม่สมัครใจก็ได้ ส่วนประเพณีผูกเสี่ยวนั้นจะมาจากวิถีชีวิตและเป็นบุคคลที่มีเพศเดียวกัน อายุเท่ากันหรือใกล้เคียงกัน อุปนิสัยบุคลิกลักษณะคล้ายคลึงกันโดยเฉพาะกรณีของเสี่ยวดั้งเดิม (ยายถีนกับยายสมหวัง) จึงทำให้เกิดสัมพันธภาพอย่างลึกซึ้งมากกว่ากลุ่มช่วยเหลือตนเองที่ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มจะเกิดจากความไว้วางใจถึงตรงระยะดำเนินการประเพณีผูกเสี่ยวเกิดจากบริบทของชุมชนที่มีจุดเด่นโดยใช้พิธีกรรมมาช่วยสร้างสัญลักษณ์ให้กับคู่เสี่ยวและยังเป็นการปฏิบัติการในพื้นที่ทางสังคมซึ่งประกอบไปด้วยบุคคล ครอบครัว และสังคมด้วยแล้ว ยิ่งทำให้ความสัมพันธ์ของคู่เสี่ยวมีความสนิทชิดเชื้อลึกซึ้งกว่ากลุ่มช่วยเหลือตนเองที่มีชั้นทำงานที่ประกอบด้วยเฉพาะผู้นำกลุ่มและสมาชิกภายในกลุ่มซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในระดับบุคคลเท่านั้น ส่วนระยะสุดท้ายกลุ่มช่วยเหลือตนเองเมื่อสรุปรวบรวมประสบการณ์และตกลงนัดหมายกันเรียบร้อยแล้วก็จะเลิกลาจากกันไปแล้วค่อยกลับมาพบกันใหม่ในคราวต่อไป แต่การขอต่อเสี่ยวเป็นการให้โอวาทและให้ศีลให้พรจากผู้อาวุโสซึ่งโดยเฉพาะชาวบ้านอีสานในระดับหมู่บ้านจะจัดระบบความสัมพันธ์ของตนให้มีผู้นำสองแบบคือผู้นำโดย “อาวุโส” ตามระบบเครือญาติและผู้นำตามลักษณะ “ภูมิปัญญา”

ในกรณีผูกเสี่ยวดั้งเดิมซึ่งมียายรัตนผู้อาวุโสเป็นประธาน ส่วนการผูกเสี่ยวเบาหวานมีตาจ้ำเป็นประธานซึ่งเป็นผู้นำแบบอาวุโสและผู้นำแบบภูมิปัญญา จึงทำให้คำอวยพรในตอนขอต่อเสี่ยวมีความเป็นสิริมงคลและมีความศักดิ์สิทธิ์ไปในตัว ส่งผลต่อความสัมพันธ์อีกแบบที่มีอยู่ในวัฒนธรรมท้องถิ่นคือ **เครือญาติสมมติอันได้แก่วัฒนธรรมเสียนั่นเอง**

ประเพณีผูกเสี่ยวเป็นประเพณีที่มีคุณค่าทางสังคมของชาวอีสานและเป็นประเพณีแห่งความรักและการปลูกมิตรภาพระหว่างมวลมนุษย (สว่างจิต และสมหญิง อ่างใน อุดม: 2540) การผูกเสี่ยวเป็นเครื่องมือสำหรับชุมชนเพื่อการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ที่กว้างออกไปภายนอกหมู่บ้านและนำมาใช้ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวภายในหมู่บ้านด้วย ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่แนบแน่นพองๆ กับการดองกัน (นิธิ 2548:48) ดังจะเห็นได้จากกรณีเสี่ยวเบาหวานมีการไปมาหาแวะและร่วมปวยร่วมรักษา ส่วนเสี่ยวดั้งเดิมความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจะมีตั้งแต่ เสี่ยวต่อเสี่ยว เสี่ยวในเครือญาติ ไปมาหาต้อนรับ ไปมาหาแวะ ช่วยเป็นช่วยตาย

การนำประเพณีผูกเสี่ยวมาประยุกต์ใช้ร่วมกับกลุ่มช่วยเหลือตนเองจึงเป็นการประยุกต์ใช้วัฒนธรรมให้เหมาะสมกับยุคสมัยในการเปิดมุมมองใหม่ๆ ในการดูแลผู้ป่วยโรคเบาหวานซึ่งเป็นปัญหาสาธารณสุขในยุคปัจจุบัน พร้อมกันนี้ยังเป็นการประดิษฐ์ประเพณีขึ้นเพื่อสร้างสัญลักษณ์หรือสิ่งยึดโยงทางสังคม (social cohesion) ที่กำลังสูญสลายไปจากผลกระทบของสังคมยุคดิจิทัล แต่อย่างไรก็ตามการประยุกต์ใช้ประเพณีผูกเสี่ยวจำเป็นต้องไม่ละเลยรากเหง้าวัฒนธรรมเดิมและประวัติศาสตร์ชุมชน

ส่วนสุดท้าย

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

บทเรียนสอนใจ

จากกรณีศึกษาทำให้เห็นได้ชัดว่ากลุ่มช่วยเหลือตนเองและความสัมพันธ์แบบเสียเปรียบของชาวอีสานสามารถนำมาประยุกต์ใช้ร่วมกันได้เพื่อให้ผู้ป่วยโรคเรื้อรังมีสุขภาวะที่ดี กล่าวคือกลุ่มช่วยเหลือตนเองมีรากฐานความคิดมาจากต่างประเทศที่มีวัฒนธรรมกล้าคิดกล้าพูด แต่เครื่องมือ ดังกล่าวจะช่วยเยียวยาในด้านกายกับจิต ส่วนวัฒนธรรมเสียของชาวอีสานเนื่องจากคนไทยโดยเฉพาะชาวอีสานไม่ค่อยชอบพูด ก่อนข้างชี้อาย สัมพันธภาพแบบเสียทำให้เกิดความสนิทชิดเชื้อกันมากขึ้น พร้อมกันนี้เสียยังเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ในระดับบุคคล ครอบครัว และเครือข่ายให้มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันจึงเป็นการมาเติมเต็มในด้านสังคมและจิตวิญญาณซึ่งกลุ่มช่วยเหลือตนเองไม่สามารถช่วยได้ในส่วนนี้

แต่การนำวัฒนธรรมเสียมาประยุกต์ใช้ในงานสาธารณสุข ควรพึงระลึกไว้เสมอว่าต้องไม่ละเลยรากเหง้าวัฒนธรรมเดิมและประวัติศาสตร์ชุมชน เพราะการที่จะเป็นคู่เสียกันได้จะมีองค์ประกอบคือ อายุต้องเท่ากัน เพศต้องเหมือนกัน หน้าตาและอุปนิสัยใจคอคล้ายคลึงกัน

จากการศึกษาในครั้งนี้ในกลุ่มผู้ป่วยเบาหวานจะแสดงให้เห็นชัดว่า สิ่งสำคัญอันดับแรกที่จะเป็นเสียอีกเสียแพงกันตลอดไปคือ การมีนิสัยใจคอเหมือนกัน ซึ่งคนที่จะมีเสียได้นั้นต้องเป็นคนใจกว้างมีจิตใจโอบอ้อมอารี ส่วนประวัติศาสตร์ชุมชนจะเป็นตัวช่วยให้เราเห็นความเป็นไปเป็นมาของชุมชนว่ายังมีความเชื่อในประเพณีเสียหรือเกิดการเปลี่ยนผ่านไปหรืออย่างไร และความขัดแย้งของชุมชน ที่มีอยู่ก็ไม่สามารถที่จะทำให้เกิดความไว้วางใจและทำให้หายลบเลือนไปได้ดังจะเห็นได้จากความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่บ้านกับผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านรวมถึงผู้ใหญ่บ้านและประธาน อสม. ซึ่งช่วงแรกมีการจับเป็นคู่เสียกันแต่พอเวลาผ่านไปราว 2 เดือนประธาน อสม. มาขอเปลี่ยนไปเป็นเสียกับอดีตหัวหน้าคณะตนเองสมัยสมัครเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านมาจนถึงปัจจุบัน

หากจะนำวัฒนธรรมเสียไปใช้ในโอกาสต่อๆ ไปขอเสนอแนะว่าควรมีการเข้าไปเรียนรู้ชุมชนก่อน โดยการไปจัดกิจกรรมร่วมกันในกลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มผู้ป่วยโรคเรื้อรัง เพื่อให้เห็นแง่มุมต่างๆ เป็นการสร้างสัมพันธภาพที่ดีและเกิดความไว้วางใจให้เกิดขึ้นก่อนทั้งในผู้กระทำและผู้ถูกกระทำที่ควรมีต่อกัน จึงค่อยสอดแทรกวัฒนธรรมเสียเข้าไป โดยการให้ผู้ป่วยเลือกคู่เสียกันเองซึ่งอาจจะเป็นผู้ป่วยเบาหวานผูกกับคนปกติ หรือผู้ป่วยเบาหวานผูกกับผู้ป่วยโรคเรื้อรังโรคอื่น ๆ

ส่วนเงื่อนไขคำว่า คุ่มเดียวกันให้ตัดออกไปเพราะปัจจัยข้อนี้ บางคนอยู่คุ่มเดียวกัน แต่สัมพันธภาพไม่ดีต่อกันก็ทำให้เกิดอุปสรรคได้ การเปิดโอกาสให้เลือกคู่เสี่ยวตามความสมัครใจจะทำให้ได้คู่เสี่ยวที่มีหัวใจเดียวกันและได้กลุ่มคนที่มีความศรัทธาในวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งนอกจากจะเป็นการสร้างความรักความสามัคคีในหมู่คณะและสังคมแล้วนั้น ยังเป็นการคงไว้ซึ่งรากเหง้าของวัฒนธรรมและเป็นการอนุรักษ์ไว้ถึงประเพณีอันดีงามให้สืบทอดสู่ลูกหลานรุ่นต่อไป ส่วนการจัดพิธีผูกเสี่ยวนั้นควรจัดให้ตรงกับเทศกาลอาทิเช่น บุญเบิกบ้าน บุญคูณลาน บุญข้าวจี เพราะช่วงนี้อากาศไม่ร้อนหรือหนาวจนเกินไปประกอบกับเป็นช่วงต้นๆ ปี จากการศึกษาทำให้ทราบว่าผู้ป่วยมีความรู้สึกว่าได้รับกำลังใจตั้งแต่เริ่มเข้าสู่ศรัทธาใหม่เหมือนการได้รับพรปีใหม่จากคู่เสี่ยวและชุมชนทำให้รู้สึกมีกำลังใจเพิ่มขึ้นพร้อมกันนี้เป็นช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยวชุมชนมีโอกาสร่วมกิจกรรมได้สะดวกมากขึ้น ส่วนสถานที่จัดกิจกรรมขอเสนอแนะให้ดูตามความเหมาะสมกับบริบทนั้นๆ

หากพิจารณาให้ดีจะเห็นได้ว่าการประยุกต์ใช้วัฒนธรรมเสี่ยวในการดูแลผู้ป่วยเบาหวานนอกจากจะช่วยเติมเต็มให้สุขภาพของผู้ป่วยดีขึ้นแล้วนั้น ในส่วนบุคลากรยังได้เปิดมุมมองใหม่ๆ ในการทำงานและได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ที่สำคัญเป็นการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับชุมชนซึ่งเป็นปัจจัยสู่ความสำเร็จในการทำงานสุขภาพทั้งในระดับบุคคล ครอบครัวและชุมชน ที่ดีได้ในอนาคต

บรรณานุกรม

- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. (2542). *ปรากฏการณ์ชีวิตบอกอะไรแก่สังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง
- เกสรี เลิศประไพ. (2539). ประสิทธิผลของการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มช่วยเหลือตนเองต่อความบกพร่องในการดูแลตนเองของผู้ป่วยเบาหวานชนิดไม่พึ่งอินซูลิน. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (สาธารณสุขศาสตร์ สาขาเอกพยาบาลสาธารณสุข) บัณฑิตมหาวิทยาลัย มหิดล
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2543). *ภูมิปัญญาอีสาน*. พิมพ์ครั้งที่ 3. อุบลราชธานี: โครงการตำราคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและพรพิไล เลิศวิชา. (2537). *วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย*. ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- เทพ หิมะทองคำ และคณะ. (2547). *การทบทวนองค์ความรู้เบาหวานและน้ำตาลในเลือดสูง*. กรุงเทพฯ: องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2536). *ท่องเที่ยวบุญบังไฟอีสาน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน
- นักวิจัยไต้หวัน. (2545). *แม่และการกลับมาของคนหาปลา*. ม.ป.ท.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2548). *ความยุ่งยากของการอยู่*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน
- บุญเรือง ถาวรสวัสดิ์. (2550). *เสียดนั้นฉันใด: อีสานปริทัศน์*. ม.ป.ท.
- ประชาธิปไตย กะทา. (2550). มิติทางสังคมวัฒนธรรมของการเจ็บป่วยเรื้อรัง. ใน โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และคณะ (บรรณาธิการ). *วัฒนธรรมสุขภาพกับการเยียวยา: แนวคิดทางสังคมและมานุษยวิทยาการแพทย์*. นนทบุรี: สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ
- ยงศักดิ์ ดันดีปฏิภ. (2548). *เครือข่ายหมอพื้นบ้านกับการเปิดพื้นที่ทางสังคมในระบบสุขภาพไทย*. นนทบุรี: สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ
- ชนิดา ชิตบัณฑิตย์. การท่องเที่ยวไทยอุตสาหกรรมขาย “สังคมอุดมคติ” ในโลกทุนนิยม วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 26 ฉบับที่ 3 (ก.ย.-ธ.ค. 2543)
- วิไลวัจส์ กฤษณะภุติ และวิจิต กฤษณะภุติ. (2526). การประเมินผลการผูกเสี่ยว: ศึกษาเฉพาะกิ่งอำเภอเปือยน้อย จังหวัดขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- สุทธิณี ยาวะประภาสและคณะ. (บรรณาธิการ). (2532). *วัฒนธรรมพื้นบ้าน: กรณีอีสาน*
- สุริยา สมุทคุปต์และพัฒนา กิตติอาษา. (บรรณาธิการ). (2536). *อีสานบ้านคองเมือง: รวมบทความทางมานุษยวิทยาว่าด้วยสังคมและวัฒนธรรมอีสาน*. นครราชสีมา: โครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ ทางมานุษยวิทยาอีสาน สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

สำเร็จ แหียงกระโทก และรุจิรา มังคละศิริ.(2548).แนวทางพัฒนาศูนย์สุขภาพชุมชนสู่คุณ
ภาพมาตรฐานบริการ.นครราชสีมา: โชคเจริญมาร์เก็ตติ้ง

อานันท์ กาญจนพันธ์.(2548).ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม.กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
อัมรินทร์

เอกวิทย์ ณ ถลาง.(2544).ภูมิปัญญาอีสาน.พิมพ์ครั้งที่ 2.กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์อัมรินทร์

อุดม บัวศรี. (บรรณาธิการ). (2540).เสี้ยว. ม.ป.ท.

อุดม บัวศรี (2546). วัฒนธรรมอีสาน. ขอนแก่น: คลังนาธรรมชาติ

Waraporn boonprasert (2006) *Self-Help group and psychosocial adjustment in people
living with HIV/AIDS*, Thematic Paper (M.N.S. (Mental Health and Psychiatric
Nursing)--Mahidol University, Nakorn Pathom

ขอขอบคุณผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูล

- 1) อาจารย์บุญเรือง ถาวรสวัสดิ์
- 2) ผู้ป่วยเบาหวานและชุมชน อ.หนองกุงศรี จ.กาฬสินธุ์